

Խմբագրական

ՄԻԱՅԵԱԼ ՈՒՂՂԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ ԱՆՀՐԱԺՇՏՈՒԹԻՒՆ Է

Հայաստանի անկախացումէն ետք, տարբեր առիթներով եւ յատկապէս Հայաստան-Սփիւռք խորհրդատուներուն ընթացքին՝ կարեւորութեամբ արծարծուեցաւ միացեալ ուղղագրութեան որդեգրումի հրատապ հարցը: Հրատապ՝ որովհետեւ, գրական, մշակութային ոլորտէն ներս, մեր ժողովուրդի միասնականութիւնը դարբնելու եւ 70 տարուան անջրպետը յաղթահարելու ուղղութեամբ՝ միացեալ ուղղագրութիւնը Էապէս պիտի նպաստէր տեղեկատուական միասնական դաշտ ստեղծելուն, գաղափարներու ազատ ու անկաշկանդ փոխանակումին, եւ վերջապէս՝ «մէկ գրականութիւն, մէկ մշակոյթ» սկզբունքին լիարժէք կենսագործման: Ի վերջոյ, լեզուն է որ, ըստ Էուրթեան, կը ստեղծէ ու կ'ապահովէ ազգը բաղկացնող անհատներու հաւաքականութեանց ամբողջականացումը, համազգային միասնականութիւնը:

Ազգային այդ միասնականութիւնը արհեստականօրէն կը խախտուէր 1922 թուականին, քաղաքական պատճառներով, հաւանաբար բաժանում մը ստեղծելու համար մեր հին մշակոյթին հետ, ինչպէս նաեւ՝ Սփիւռքի եւ Խորհրդային Հայաստանի միջեւ: Խորհրդահայ մամուլի էջերուն մէջ, Մեսրոպ Մաշտոցի ուղղագրութիւնը կը նկատուէր «անյարիր մեր Նոր կեանքին ու հասարակական սկզբունքներին»: Այսպէս, կը քաղաքականացուէր հայոց ամենէն ազգային մշակութային հիմնատարը-արժէքը, եւ ժամանակին հետ անելի կը խորանար գրական, մշակութային խրամատը հայութեան երկու հատուածներուն միջեւ:

Ժամանակի բոլոր լեզուաբանները, գրողները մեծաւ մասամբ, ի բացառեալ մասնաւորաբար Մ. Աբեղեանէն, դեմ էին ուղղագրութեան այս փոփոխութեան, ներառեալ Հ. Աճառեանը: Մեծանուն պատմաբան եւ հայագետ Ն. Ատոնցը տակաւին 1927-ին կը գրէր. «Խորապէս ցաւելու եմ, եթէ այն պահին երբ հայրենիքն իր կառավարչական եւ հասարակական ուժերով ջանալու է իրեն քաշել աշխարհալած զաւակները, ուղղագրութեան խնդիրը Նոր անջրպետ հանդիսանար եւ, փոխանակ մերձեցնելու երկու գրական լեզուները, ուղղագրական սեպով ընդլայնէր եղած պառակտումը: Նորալուր ուղղագրութիւնը ջնջելու է ի սպառ եւ վերականգնելու է աւանդականը: Այդ անկասկած է»:

Սկզբունքային նման տրամաբանութեան հիման վրայ էր, անտարակոյս, որ 1993-ին, անկախ Հայաստանի Հանրապետութեան գերագոյն օրէնսդիր Մարմինը կ'ընդունէր հայոց լեզուի մասին օրէնք, ուր գրուած է. «Հայաստանի Հանրապետութիւնը նպաստում է հայերէնի ուղղագրութեան միասնականացմանը»:

Հաւանաբար առարկուի որ ներկայիս Հայաստանի Հանրապետութիւնը կը դիմագրաւէ շատ անելի առաջնահերթ ու հրատապ հարցեր՝ տնտեսական, ընկերային, քաղաքական,

նազմական բնագաւառներէ ներս եւ որ տակաւին ժամանակը չէ զբաղելու ուղղագրական հարցերով:

Այսուհանդերձ, եթէ իրապէս կ'ուզենք ստեղծել Հայաստան-Սփիւռք միասնականութիւնը եւ աշխարհացրիւ հայութիւնը կապել Մայր հայրենիքին, հրամայական անհրաժեշտութիւն է որ Հայաստանի պետականութիւնը լուրջ ջանքեր ի գործ դնէ յաղթահարելու համար հայութեան երկու հատուածներուն միջեւ գոյութիւն ունեցող այս անջրպետը:

Միասնութեան հիմքերու հիմքը հոգեւոր միասնութիւնն է, անկասկած, իսկ գիրը՝ այն գլխաւոր առանցքը, որ կրնայ զօդել մեր ժողովուրդի երկու տարանջատ հատուածները: Մտերոպ Մաշտոց գիրով միաւորեց մեր ժողովուրդը: Սա մեծ խորհուրդ ունի իր մէջ: Գիրն է որ կ'անդրանցնի ժամանակի եւ տարածութեան ամէն խոչընդոտ, իրարու կը կամարէ ոչ միայն նոյն ժամանակին մէջ ապրող, իրարմէ տարանջատ հատուածները մեր ժողովուրդին, այլ կը դառնայ ոգեղէն կամուրջ՝ ներկան կամրջելու մեր մշակոյթի հինաւորը ակունքներուն հետ...: Հոս կարեւորութեամբ շեշտելու ենք, որ ներկայիս կիրառուող «նոր» ուղղագրութեամբ, բառարմատները ամբողջովին արժեզրկուած են եւ կանգնած են՝ հայերէն լեզուի բառապաշարէն անհետանալու վտանգին առջեւ: Նմանապէս, բառարմատներու անտեսումին հետեւանքով, խախտուած է լեզուի ստուգաբանական կարելիութիւնը, ինչ որ կը ջլատէ անոր պատմա-մշակութային շարունակականութիւնը: Եւ պիտի չզարմանալ թէ ի՞նչ հայերէնակույ՛ հոսանքով կը վխտան նոր, խորթ եւ օտար բառերը, որոնք չունին հայկական արմատներ... Ֆիքսել, մոնթաժել, քոնֆլիքթային, քաթեկորիաներ, ինտեգրուել, իզոլացում, բրոցետուրա, ինթենսիվ, ինտրոյն...Շարքը կարելի է երկարել ու երկարել...

Այսօր, առաւել քան երբեւէ, ճակատագրական հիմնախնդիր է կայացնել եւ արդիւնաւորել մեր աշխարհասփիւռ ժողովուրդի ամբողջականացումը, միասնական ներուժի ձեւաւորումը, որպէս ազգային անվտանգութեան, ազգային լինելութեան եւ զարգացման գերագոյն ազդակ, իսկ այդ ճամբուն վրայ՝ միացեալ ուղղագրութեան որդեգրումը կարեւոր, Եական նախաքայլ է: Դիպուկ է Սօս Սարգսեանի խօսքը այս առնչութեամբ. «Լեզուաբան-օրէնսդիր լինելը քիչ է, մի մարդու կամ նոյնիսկ մի խումբ մարդկանց պատուամոլութիւնը դատարկ ու սին բան է: Մի ամբողջ ժողովրդի ճակատագրի հարց է, գոյատեւելու խնդիր»: Ի դէպ, նշենք որ «նոր» ուղղագրութիւնը կը վերաբերի միայն Հայաստանեան ուղղագրութեան, քանզի պարսկահայերը՝ ըլլալով նոյնպէս արեւելահայ, հաւատարիմ մնացած են մեսրոպեան ուղղագրութեան:

Դիպուկ է «նոր» ուղղագրութեան մասին Դոկտ. Հիլտա Գալֆայեան-Փանոսեանի դիտարկումը. «...բառերու արմատներն ու բաղադրիչները անճանաչելի դարձուցած, ստուգաբանութեան հետ իր կապը խզած, հարիւրաւոր բառարմատներու կորուստին պատճառ դարձած, հայ ազգի գրաւոր միասնութիւնը քանդած, դարերու ընթացքին ամբարուած հարստութիւնը անընթեռնելի դարձուցած...» այս խեղուած ուղղագրութիւնը լուրջ խոչընդոտ է նաեւ հայոց լեզուի զարգացման, անցեալի հարուստ գրաւոր

Ժառանգութեան հետ առնչուելու եւ հայ գրաւոր մշակոյթի ներդաշնակ ամբողջականութիւնը կերտելու ուղղութեամբ....

Վստահաբար, շատ են դժուարութիւնները միացեալ ուղղագրութեան որդեգրումին համար: Սակայն եւ այնպէս, անոնք յաղթահարելի են, երբ կայ քաղաքական կամք եւ յանձնառութիւն: Դարերով ստուգուած, ժամանակի քննութիւնը բռնած մեսրոպեան ուղղագրութեան վերահաստատումը, Հայաստան-Սփիւռք հոգեւոր-մշակութային անջրպետը վերացնելու եւ գրաւոր լեզուի միասնութիւնը վերահաստատելու խնդիրը, անշուշտ, պարտի ձեռնարկել Հայաստանի Հանրապետութիւնը՝ իր պատկան մասնագետներով...եթէ հարկաւ զինք կը մտահոգէ Սփիւռքի 7-8 միլիոն հայերու ճակատագիրը, եթէ ճշմարտօրէն շահագրգռուած է հայութեան միասնականութեան գերխնդիրով: Սա նաեւ փրկարար լաստ պիտի ըլլար մեր լեզուն դուրս բերելու իր անկումային վիճակէն եւ զարգացման նոր թափ հաղորդելու մեր ամենէն անկողոպտելի, ազգային մեր եութիւնը հանդիսացող գերագոյն ժառանգութեան:

Բոլոր ժամանակներու մեծագոյն հայր՝ Մեսրոպ Մաշտոց գիրով միաւորեց մեր ժողովուրդը: Նոյն այդ գիրով, մենք կրնանք կայացնել, ամրապնդել մեր ժողովուրդի հոգեւոր միասնութիւնը եւ նոր փայլ մը տալ հայու ինքնութեան...

ԵՐԱՆ ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆ

Կիպրահայ

Մինաս Գոճայեան

ՄԵԼԳՈՆԵԱՆ ԿՐԹԱԿԱՆ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԵԱՆ 90-ԱՄԵԱԿ

Կարօս, յոյսեր եւ ակնկալութիւններ

Յուլիսի 14-21-ը շուրջ երկու հարիւր Մելգոնեանցիներու յիշողութեան մէջ ցկեանս պիտի դրոշմուի որպէս զիրկընդիսառնումներու, յուզումնալից օրերու եւ սոսնախմբութեանց աննախընթաց համադրութիւն մը: Մելգոնեանցի իր հասակակիցին, իրմէ տարեցին ու կրտսերին կը հանդիպի բոլորովին այլ զգացումով, որովհետեւ այս հաստատութեանը սաները միացնողը, հոգեհարազատ դարձնողը մելգոնեանական ոգին է, նոյն փորձառութիւններն են, շէնքերն են, սովորութիւններն ու աւանդութիւնները, սերերն ու սրտակցութիւնները: Եւ ասիկա 1926-էն ի վեր:

Ներկաներուն աշխարհագրական քարտէսը լաւագոյն ապացոյցներէն մէկն է վերելը նշուածին. ժամանած էին Թայլանտէն, Աւստրալիայէն, Ուրուկուայէն, Հիւսիսային Ամերիկայէն (ԱՄՆ, Քանատա), Անգլիայէն, Ֆրանսայէն, Արեւելեան Եւրոպայի երկիրներէն, Յունաստանէն, Հայաստանէն, Երուսաղէմէն, Լիբանանէն, Ծոցի երկիրներէն եւ այլն: Նախկին սան-սանուհիներէն շատեր եկած էին ընտանիքներով՝ զաւակներով ու ծնողքով: Երբ առիթը ունեցայ հարցնելու անուշիկ Մելգոնեանցիի մը նոյնքան անուշիկ զաւակներուն, թէ ի՞նչ կը զգային այս օրերուն, անոնց պատասխանը միանշանակ նոյնն էր. «Հիմա կը հասկնանք, թէ ինչո՞ւ հայրս կամ մայրս ամէն առիթով, որ Մելգոնեանի մասին խօսք կ'ըլլար, ինքզինքնին կը մոռնային. ի՞նչ ավիստս որ ես ալ չեմ կրնար այդ փորձառութիւնը ունենալ...»:

Ուշագրաւ երեկոներէն մէկն էր ՄԿՀ-ի շրջափակին մէջ կազմակերպուած շքեղ խրախճանքը, որուն ներկայ էր Կիպրոսի բարեխնամ կառավարութեան խորհրդարանի խօսնակը, Աղլանճա արուարձանի (որուն տարածքին մէջ կը գտնուի ՄԿՀ) քաղաքապետուհին եւ հայ համայնքի պետական ներկայացուցիչը: Խրախճանք-հանդիսութիւնը սկսաւ Կիպրոսի եւ Հայաստանի Հանրապետութեան քայլերգներով, որուն յաջորդեց ՄԿՀ-ի «Անմահ Լուսոյ» քայլերգը: Բոլորը յուզուած էին անխտիր ու վերադարձած իրենց պատանեկան ու դպրոցական քաղցր օրերուն: Հանդիսութիւնը վարող Մելգոնեանցի Արսէնէ Շիրվանեանը, որ այս նախաձեռնութեան մէջ մտած էր ամբողջ հոգիով ու սրտով, իր սրտի խօսքին մէջ յոյս յայտնեց, որ 90-ամեակի այս սոսնակատարութիւնը առիթ կ'ըլլայ ՄԿՀ-ի առաքելութեան վերանորոգ սկիզբի մը: Օրուան գլխաւոր պատգամախօսն էր վաստակաշատ ուսուցիչ, տնօրէն եւ գեղանկարիչ Պրն. Վարդան Թաշճեան: Ան նոյնպէս կոչ ուղղեց վերաբացման, որպէսզի մեր զաւակներն ու անոնց զաւակները յառաջիկայ տարիներուն անցնին այս շէնքերուն ու անմահ Բարերարներուն տեսիլքով ստեղծուած հայաբոյր ու հայատրոփ լուսոյ տաճարէն:

Յաջորդ օրը դարձեալ Հաստատութեան շրջափակին մէջ տեղի ունեցաւ ՄԿՀ ուսուցիչներու նուիրուած խրախճանք մը: Այս առթիւ օրուան հանդիսավարը՝ տողերուս հեղինակը, փոխանցեց Երուսաղէմի Պատրիարք, Ամենապատիւ Տէր Նուրիան Արք. Մանուկեանի օրհնութեան եւ

ողջոյնի գիրը: Հանդիսութեան ընթացքին շուրջ քսանեակ մը հայ եւ կիպրայոյն ուսուցիչներ արժանացան բարձր գնահատանքի ու ծափողջոյններու, այնուհետեւ օրուան հանդիսավարը բարձրախօսը յանձնեց ելոյթ ունենալ փափաքողներուն, որոնք իրենց կարգին իրենց յուշերուն ընդմէջէն շեշտեցին Մելգոնեանի դերը եւ անոր վերաբացման անհրաժեշտութիւնը:

Յաջորդ օրերուն շարունակուեցան ընկերային հաւաքոյթներն ու պտոյտները դէպի կղզիին գեղատեսիլ լեռներն ու ծովեզերեայ սքանչելի զբօսավայրերը: Այսպիսի առիթներու համար է, որ մեր ժողովուրդը ըսած է. «Չեկողը կորսնցուց»:

Լիայոյս ենք, որ Հաստատութեան հովանաւոր Հայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միութիւնը կը վերարժեւորէ տարածաշրջանին մէջ տիրող նորաստեղծ կացութիւնը ու վերատեսութեան կենթարկէ իր առած որոշումը եւ կրկին անգամ մեր լուսոյ տաճարը իր դուռերը կը բանայ ապագայ սերունդներու համար՝ ի փառս 110-ամեայ համահայկական այս Մեծ Միութեան:

Դոկտ. Մինաս Գոճայեան

Նիկոսիա

Կիպրահայ

Օրուան գլխաւոր պատգամախօս Մելգոնեանցի, վաստակաշատ ուսուցիչ, տնօրէն եւ գեղանկարիչ Պրն. Վարդան Թաշճեանի սրտի խօսքը, արտասանուած Մելգոնեան Կրթական Հաստատութեան 90-ամեակի համախմբումին առիթով, որ ամբողջութեամբ գրի առնուած է նոյն օրը նկարահանուած տեսերիզէն:

Խմբ.

ՎԱՐԴԱՆ ԹԱՇՃԵԱՆԻ

ՄՐՏԻ ԽՕՍՔԸ

Մելգոնեան Կրթական Հաստատութեան

90-ամեակի Համախմբումին – Կիպրոս

16 Յուլիս, 2016

Ազնուաշուք Պետական Ներկայացուցիչ Կիպրահայ Համայնքի,

Արժանաշնորհ Հայր,

Մեծայարգ Ատենապետ եւ Անդամներ

Ազգային Երեսփոխանական եւ Վարչական Ժողովներու,

Հայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միութեան Մասնաճիւղերու,

Յարգելի հիւրեր եւ շատ սիրելի, թանկագին եւ կարօտալի

Մելգոնեանցի քոյրեր եւ եղբայրներ,

«Եթէ կ'ուզես որ մարդիկ քեզ լսեն, այն ատեն գլուխէդ խօսէ, իսկ եթէ կ'ուզես որ մարդիկ քեզ զգան, այն ատեն սրտէդ խօսէ»:

Եւ իբրեւ նախկին Մելգոնեանցի, իբրեւ Մելգոնեանի նախկին ուսուցիչ, եւ այս կախարդական մթնոլորտին մէջ, կրնաք վստահ ըլլալ թէ ուրկէ պիտի գայ իմ խօսքս, ինձի տրամադրուած գալիք տասը-տասներկու վայրկեաններու ընթացքին:

Ամէն բանէ առաջ արտօնեցէք որ Ձեր բոլորին կողմէ ջերմօրէն շնորհաւորեմ երագային այս համախմբումը մտադրացող եւ ապա առարկայացնող Յանձնախումբը, օգնականները Լոս Անճելըսի եւ հոս՝ Կիպրոսի մէջ, այլ մասնաւանդ, ի մասնաւորի Տիկ. Արսինէ Շիրվանեանը, անխոնջ Արսինէն, խոշոր պրաւօ՝ մը տամ իրենց եւ բարի երթ ու շարունակութիւն մաղթեմ իրենց ծրագրի մնացեալ բաժնին համար:

Ապա, սրտագինս կ'ողջունեմ աշխարհացրիւ Մելգոնեանցիներու այս խումբը՝ նախկին պաշտօնակիցներ, դասընկերներ, աշակերտներ, որոնք դրապէս ընդառաջելով

կազմակերպիչներու կոչին, ահա երախտագիտութեամբ, ցնծութեամբ, ոգեւորութեամբ եւ յուզումով, ամենաերեց սերունդներէն մինչեւ վերջին ասարտականները, այս Հաստատութեան պարարտ սեւ հացը ճաշակած, անոր կրոտ ծանր ջուրը ըմպած եւ անոր այս սուրբ հողը համբուրած երանելիներս, կը փորձուինք հաղորդուիլ ութօրեայ այս յիշատակի արարողութիւններէն:

Անտարակոյս պատմութիւն կ'ապրինք բոլորս այսօր, երբ այս շէնքերու եւ ծառերու շուքին կը վերապրինք մեր անցեալը, ձեռք ձեռքի, կողք կողքի եւ երկիւղածութեամբ կը մրմնջենք մեր աղօթքը սա դամբանին առջեւ, ինչ որ սովոր էինք ընել Շաբաթ օրերու մայրամուտին եւ կը վերանորոգենք մեր ուխտն ու հաւատարմութիւնը, իբրեւ բարոյական անբեկանելի պարտք, հանդէպ՝ մեր անմահանուն Բարերարներուն, հանդէպ՝ Լուսոյ այս մեծ վառարանին եւ հանդէպ՝ Կրթարանին տարիներ շարունակ սրտին բաբախում տուած մեր հոգեւոյս կամ աչքը լոյս սերմնարաններուն, կրթական մշակներուն:

Կրնա՞ք հաւատալ որ Ձեր ոտքերը այսօր կը կոխեն այն հողը, որուն վրայ կոխեցինք աւելի սե՛ւ մագերով եւ աւելի փոքր թիւ կօշիկներով, ճեմեցինք, վագեցինք, ինկանք, երգեցինք, պարեցինք, սերտեցինք, պատժուեցանք, խաղացինք, սիրեցինք, սիրահարուեցանք, շատեր անկէ ետք ալ ամուսնացան հարկա՛ւ, գետնախնձոր եւ սոխ մաքրեցինք, ճերմակեղէն ծալեցինք, աճեցանք եւ մեր պատանութենէն կամաց-կամաց թեւակոխեցինք երիտասարդութիւն:

Այս այն հո՛ղն է, որուն վրայ մեզմէ առաջ, մեզի հետ եւ մեզմէ ետք քալած եղան մեր մեծերը, հսկաները, առասպելական նուիրեալները, որոնք իրենց հաւատքին, յոյսին եւ սիրոյն հետ շաղախեցին իրենց քրտի՛նքը, շո՛ւնչը, վաստա՛կը եւ մեր միտքն ու հոգին հայութեամբ կերտեցին, մեր մշակոյթի գանձարանը մեզի մատուցին, Մեծ Բարերարներու դրա՛մը, նի՛ւթը արժէքի՛, արուեստի՛, գիտութեա՛ն, հեքիաթի՛ վերածեցին եւ սա աղջկանց շէնքի պատին վրայի Մեսրոպեան «36 աննիւթ կոթողներ»ը մեր լեզուին նշխարի եւ մեր կեանքի երազը դարձուցին:

Իննսուն տարիներ կը բաժնեն մեզ այն օրէն, երբ Բարերարը՝ Կարապետ Մելգոնեան, իր հոգեւոյս եղբոր՝ Գրիգոր Մելգոնեանի միասնական տեսիլքով գաւազանը կը զարնէր «Ճգնաւորաց քարայր՝ի այս հողին վրայ եւ հիմը կը դնէր «Ծաղկաբլուր»ին կամ ինչպէս մեր սիրելի ուսուցիչ Պրն. Թամամեանը պիտի ըսէր՝ «Մեր հարազատ հոգեւան...»:

Եւ այնուհետեւ ամայի, լերկ, քարքարոտ, օձերու բոյն այս գետինը մարդկային կեանքով եռա՛ց, հայու շունչով ծաղկեցաւ, որպէսզի Բարերարները հաւատարիմ մնացած ըլլան իրենց հայրերու եւ նախահայրերու սուրբ ասանդին, սա ծառերը տնկուեցան, սա անտառի նոճիները ցանուեցան, այս շէնքերու առաջին բնակիչներու ձեռքով, «Մեր մեռելներուն իբրեւ խա՛չ», որպէսզի Բարերարները սա դամբանին մէջէն իրենց աչքերը ուղղեն դէպի ապագան, դէպի գալիք սերունդները:

Անոնք այս տաճարին լոյսով հալածեցին խաւարը, այս տաճարին գիտութեամբ հալածեցին անգիտութիւնը, այս տաճարին կեանքով հալածեցին մահը եւ այս տաճարին կառուցումով լուծած եղան իրենց վրէժը:

Հարկաւ, 80 տարիներ շարունակ այս Հաստատութիւնը միմիայն վարդագոյն օրեր չտեսաւ, դժբախտաբար, կղզիին քաղաքական անկիւնադարձային հոլովոյթներուն հետ փոթորիկ եւ սեւ օրեր շատ տեսաւ: Կիպրոսի ազատագրական պայքարի կռիւներ, յոյն-թուրք միջ-համայնքային բախումներ, բռնկումներ, պետական հարուած, թրքական արշաւանք, այս շէնքերուն բարբարոսային ոմբակոծումը եւ ածխացումը մեր դարաւոր թշնամիին օդանաւերէն, սակայն, մէկ կողմէն Հայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միութեան հոգածու խնամքին տակ եւ միւս կողմէն Կիպրոսի բարեջան, հայասեր պետութեան եւ յոյն ճակատագրակից ժողովուրդին ասպնջական ու գուրգուրոտ գրկին մէջ, Մելգոնեանը ոչ թէ սկարացաւ, այլ զօրացաւ եւ զօրացո՛ւց մեզ, ոչ թէ աղքատացաւ, այլ հարստացաւ եւ իրեն հետ հարստացուց մեզ:

Ինչպէս ամէն ծառ գարնան կը ծաղկի, որպէսզի աշնան պտուղ տայ, Մելգոնեանն ալ ամէն աշնան սկսաւ ծաղկիլ, որպէսզի գարնան պտուղ տայ:

Եւ ինչպէ՛ս տուաւ այդ պտուղը:

Մելգոնեանցին երբ առաջին օրը հոս եկաւ, իր մօր փէշերէն փրցուած, ծի՛լ, բողբոջ, անմեղունակ, անգիտակից, այս՝ իրեն համար բոլորովին խորթ միջավայրը, ունեցաւ կարօտ, լա՛ց, ունեցաւ փափաքներ, երագներ, բայց ո՛չ անոնց առաջնորդող կամք մը, սակայն հետզհետէ, տարիներու թաւալումով, Մելգոնեանցին սկսաւ հասուննալ, աճիլ, զարգանալ, բարոյական կենցաղով խմորուիլ ու ճանչնալ կեանքի իրականութիւնները: Մանաւանդ հայրենիքի գաղափարը, հայրենասիրութեան ոգին սկսաւ հոսիլ իր երակներուն մէջէն, ազնուացա՛ւ, հայացա՛ւ, կրթուեցա՛ւ: Սորվեցաւ որ կեանքի մէջ շատ բան փոփոխական է, ինչպէս մարդի՛կ, պայմաններ, սովորութիւններ: Բայց հասկցաւ նաեւ որ կան բաներ, որոնք չեն փոխուիր, մնայո՛ւն են, ինչպէս լեզու, մշակոյթ, սկզբունք, իտեալ:

Մելգոնեանցին եղաւ մարդկային ներդրում եւ դրամագլուխ, եղաւ զսպանա՛կ, մղում տուաւ իր կեանքին: Իր խաղերուն եւ իր դասերուն զուգահեռ հրատարակեց թերթ, իր իսկ տպարանին մէջ, վարեց մշակութային եւ ազգային ձեռնարկներ, ունեցաւ երգչախումբ, նուագախումբ, փողերախումբ, թատերախումբ, կազմակերպեց համերգներ, գրական, թատերական երեկոններ, հանդէսներ, արի-արեւուշական շարժումներ, մարզական հարուստ կեանք, մարզահանդէսներ, մինչեւ իսկ Կիպրոսը Միջազգային Ողիմպիականին ներկայացնելու պատրաստ մրցանիշ հաստատած մարզիկներ, ոչ միայն կղզիին մէջ կղզիացած այս կեանքը, այլեւ գաղութի կեանքը դարձնելով լեցուն, հարուստ, նախանձելի:

Ու անկէ ետք, այս բոլոր փորձութիւնները իր մտքին ու հոգիին մէջ, իր պայուսակներուն, իր ճամպրուկներուն մէջ դնելով, Մելգոնեանցին իր հայեացքը ուղղեց աշխարհի չորս անկիւնները, մինչեւ հեռաւոր ափերը՝ Ամերիկա, Քանադա, Եւրոպա, Աւստրալիա, Հայաստան, Միջին Արեւելք եւ այլ երկիրներ ու բաշխեց լո՛յս, նոր յանձնառութիւններու անսպառ կամքով: Հայ ժողովուրդի կրթական բարիքներուն, հայադրոշմ դաստիարակութեան համար, բազմարդիւն պտղաբերումով գործեց հայութեան նուիրական ծառայութեան դաշտին վրայ իբրեւ տնօրէն, ուսուցիչ, կրթական մշակ, բանաստեղծ, գրագէտ, երաժիշտ, խմբավար, արուեստագէտ, գիտնական, պատմաբան, բեմադրիչ, դերասան, խմբագիր, հասարակական գործիչ, իբրեւ ճարտարապետ, փաստաբան, բժիշկ, տնտեսագէտ եւ մինչեւ իսկ Միացեալ Ազգերու Կազմակերպութեան ընդհանուր ենթաբարտուղար... Բազմապատիկ տոկոսով հատուցելով ազգին այն ինչ որ ինք երախտագիտութեամբ իւրացուց այս Կրթարանէն:

Այս եղաւ Մելգոնեանի իսկական legacy-ն, Բարերարներուն կտակը, ժառանգութիւնը:

Մելգոնեանցին սկիզբը հետեւող էր այո՛, սակայն վերջը դարձաւ առաջնորդող, դիմակ չգործածեց ընկերութեան մէջ, եղաւ թափանցիկ եւ օրինակելի, այնպէս ինչպէս որ Բարերարները կ'ուզէին կամ կ'երազէին որ ինք ըլլար:

Իր եսէն վեր նայեցաւ եւ գործեց միմիայն հայ ժողովուրդի հաւաքական եսին համար:

Աշխարհի որ անկիւնն ալ որ գնաց Մելգոնեանցին, սա տղոց շէնքի միջնայարկի պատուհանէն կախուած զանգակը թափահարեց իր լեզուակը, որպէսզի յիշեցնէ իրեն հաւատարիմ մնալու իր խոստումներուն մէջ, խոստումներ, զորս տուաւ Ամավերջի հանդէսին օրը, իր ստացած վկայականին հետ:

Այս զանգը Մելգոնեանի սիրտն էր, խօսնակն էր, մեր ժամացոյցն էր, Հաստատութեան սրտի զարկն էր, խորհրդանշական, symbolic ներկայութիւն մըն էր եւ կը հասներ բոլորիս, ուր որ ալ ըլլայինք, դաշտը, հանդիսասրահը, անտառը, տաղավայրը, գրադարանը, այդ զանգը մեզ կը բերէր քով քովի քայլերգի համար, աղօթքի համար, հանդէսի համար:

Աշակերտները պարտականութեամբ կը զարնէին այդ զանգը: Ներսէն երկար տախտակէ կոթ մըն ալ ունէր, որ ձեռքով առջեւ ետեւ շարժելով զանգը կը հնչէր: Ե՛ս ալ տարի մը զարկի այդ զանգը ի պաշտօնէ:

Այդ զանգը աւելի ազդեցիկ հնչեց քան սա մայր ճամբայէն անցնող ինքնաշարժներուն շչակը, վերէն թռչող ազդաններուն կոկոռը եւ կամ մինչեւ իսկ հերթապահներուն հիմա ալ քաղցր ու յիշատակելի թուող... պոռչտուքը...

Այդ զանգը մէկ օր լռեց միայն: Տարի մը, Ապրիլ 1-ի կատակով, տղաքը չարաճճիօրէն փրցուցած, քակած էին անոր լեզուն մէկ գիշեր առաջ... Բոլորս ինդացինք...

Մէ՛կ օր լռեց, ինդացի՛նք: Այսօր տասը տարիէն աւելի է որ լռած է այդ զանգակը եւ բոլորս կուլանք անոր համար: Կ'ողբա՛նք, կը ցաւի՛նք անոր համար:

Չեմ կրնար երեւակայել Մելգոնեանցի մը որ գոհ մնայ այս վիճակէն: Չեմ կրնար հաւատալ որ գտնուի հայ մը որ ուրախ ըլլայ այս վիճակէն: Ոչ իսկ կիպրացի յոյները գոհ ըլլան այս վիճակէն, քանի որ անոնք ալ նկատած են եւ բազմաթիւ առիթներով շեշտած որ Մելգոնեանը Կիպրոսի ամենէն կարեւոր կրթական եւ մշակութային կառոյցներէն, հարստութիւններէն մին է ու կը պատկանի Կիպրոսին:

Այդ զանգը շարունակելու է իր շեշտը, իր ելեւէջը, իր համանուագը, ինչ ալ ըլլան պարագաները, Պարոյր Մեւակի «Անլռելի Զանգակատան» պէս:

Այդ զանգը կարապի իր երգը լացած թող չըլլա՛յ, թող ժանգ չկապէ, այլ հնչէ ու ալիք առ ալիք անոր դողանջը գայ խառնուի սա քարերուն, սա

պատերուն, սա ծառերուն, սա արձաններուն, սա հողին եւ թարմ ու թանձր թթուածինի պէս խրի թող մեր թոքերէն ներս:

Անոր ղօղանջը եւ կ'ուզեմ կտակել մեր զաւակներուն, մեր թոռներուն: Մենք օր մը պիտի լռենք, բայց այս զանգը պէտք է ապրի՝ ու շարունակէ իր առաքելութիւնը, քանի որ ես կը հաւատամ Հաստատութեան գոյատեւումին: Իր անցեալի հարուստ բերքը, կտակը գոր քիչ առաջ յիշեցի աւելիով կ'արդարացնէ որպէս վկայութիւն եւ վարձատրութիւն անոր շարունակութիւնը դեռ տասնամեակներ եւս, որովհետեւ կը հաւատամ որ, ինչպէս այս Կրթարանը եղաւ մարդակերտումի խարխիս անցեալին, կրնայ ըլլալ եւ երաշխի՛ք ապագային որպէս հայութեան կեդրոն, մշակութային կեդրոն, հայագիտական կեդրոն, մանկավարժական կեդրոն, կը բաւէ որ սա զանգը շարունակէ իր դերն ու դերակատարութիւնը:

Արդ, սրտառուչ կոչ կ'ուղղեմ, սրտի ցանկութիւն կ'աղաղակեմ, ամենայն քաղաքավարութեամբ, ամենայն փափկանկատութեամբ, ամենայն յարգանքով, որ իր Հարիւրամեակը տեսնէ Մելգոնեանը, յոբելեանը վայելէ, որպէսզի սա շէնքերը բոյն չդառնան միմիայն մշտական ծիծեռնակներուն, այլ տունը դառնան նոր պարման-պարմանուհիներու, նոր սան-սանուհիներու, որոնք գան ու այս զանգակի ղօղանջին հետ խմբերգեն «Աւետիս Հայեր»ն ու «Անմահ Լուսոյ»ն, հո՛ն, շէնքի մուտքին, «Որքան Դիցակերտ»ը հո՛ն, հանդիսասարահին մէջ, «Տէր Ողորմեա»ն եւ «Սուրբ Սուրբ»ը հո՛ւ, սա դամբանին առջեւ,

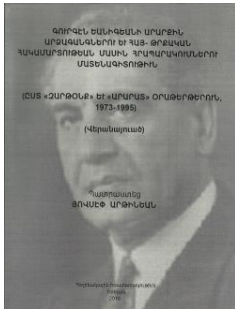
որպէսզի ալ վերջ գտնէ սա մեռելային, տխուր եւ ցաւալի վիճակը դպրոցին, որուն ականատես կ'ըլլանք մենք ամէն օր, հոս, կիպրացիներս,

որպէսզի որբերով սկսած Հաստատութիւնը ինքն ալ որբ չմնայ, որբի ճակատագիրը չապրի,

որպէսզի մեր պաշտելի Բարերարներուն աճիւնները անգամ մը եւս գտնեն, վերագտնե՛ն իրենց յաիտենական հանգիստը:

Տայ Աստուած տեսնենք այդ օրինեալ օրը, եւ ես կը խոստանամ դարձեալ գալու եւ զարնելու այդ զանգակը կամաւորաբար, որքան ատեն որ հե՛ւք կայ կուրծքիս տակ եւ տրո՛ւփ սրտիս մէջ:

Յօդուածներ

«Հայրենադարձութեան Պահանջ Մը...»

ԳՈՒՐԳԷՆ ԵԱՆԻԳԵԱՆԻ ԱՐԱՐՔԻՆ ԱՐՁԱԳԱՆԳՆԵՐՈՒ ԵՒ ՀԱՅ-ԹՐԲԱԿԱՆ ՀԱԿԱՄԱՐՏՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ ՀՐԱՊԱՐԱԿՈՒՄՆԵՐՈՒ ՄԱՏԵՆԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

Թորոս Թորանեան,

Երեւան, 7 Յունիս 2016

Կիպրոսի Մելգոնեան Կրթական Հաստատութենէն եւ Երեւանի Պետական Համալսարանի բանասիրութեան ճիւղէն ընթացաւարտ Յովսէփ Արթինեանը կրնա՞ր նման դժուարին աշխատանքի չնուիրուիլ, զայն կեանքի չկոչել որպէս հեղինակային հրատարակութիւն եւ հատորը չնուիրել «Գեորգ Աճեմեանի եւ Սարիատ Սարիատեանի յիշատակին, որոնք այս գիրքին նիւթին մասին շատ բան գիտէին, բայց իրենց հետ տարին»:

226 լայնշի էջերու վրայ յոգնատանջ աշխատանք, որպէս վարձքի չսպասող մարդ՝ ճշմարտութեան հրապարակում: Այս է եղածը, որու մասին Միսաք Մեծարենցը պիտի արձանագրէր. «Տո՛ւր ինձի, Տէ՛ր, ուրախութիւնն անանձնական»:

Ու ահա՛ գտնուածը «Չարթօնք» եւ «Արարատ» օրաթերթերուն մէջ (1973-1995 թուականներ):

Այս երկասիրութիւնը կը բացուի Շահան Շահնուրէն եկող մէջբերումով՝ որպէս խմբագրական.

Ա՛զգ,

Կռուէ՛ ամբողջութեամբը քու միսերուդ:

Եթէ միսերդ ինկան պատառ-պատառ՝

Կռուէ՛ դնդերներո՛վդ, ջիղերո՛վդ, երակներո՛վդ:

Եթէ պայքարը զանոնք լափեց՝ կռուէ՛ ոսկորներո՛վդ:

Եթէ ոսկորներդ փշրուեցան՝ կռուէ՛ ծուծո՛վդ:

Եթէ ծուծ չմնաց՝ կռուէ՛ աճիւններո՛վդ:

Եթէ անոնք ալ տարտղնուեցան, կորսուեցան, չքացան,

Այն ատեն, կռուէ՛, ա՛զգ, հերոսո՛վդ:

Ահա՛ թէ որպիսի անիմանալի ոյժի մը կռթնելու է ազգը «երբ չի մտում ելք ու ճար»...

Ինչպէս աշխատասիրողը հաստատած է՝ վերի խօսքերը առնուած են Շահան Շահնուրի «Թերթիս Կիրակնօրեայ Թիւր» հատորէն (տպ. «Սեւան», Պէյրութ, 1958, էջ 9):

Նման խօսքերով իր ժողովուրդին դիմողը կրնա՞ր Արարատը չունենալ իր սիրտին ու հոգւոյն մէջ, ինչպէս ձախողած է հաստատել Վազգէն Շուշանեանը:

Այս երկը լոյսին բերողը իր մուտքի խօսքին մէջ կը գրէ. «27 Յունուար 1973-ին Ամերիկայի Միացեալ Նահանգներու Գալիֆոռնիոյ Նահանգի Սանթա Պարպարա քաղաքի մէկ պանդոկին մէջ, Յայոց Յեղասպանութենէն ճողոպրած կարնեցի 77-ամեայ ծերունի Գուրգէն Եանիգեանը սպաննեց երկու թուրք դիւանագետներ, իբր վրեժ 1915-ին թուրքերու կողմէ իր գերդաստանին բնաջնջման»:

Գիրքը կազմողը կը շարունակէ. «Սոյն արարքը ցնցիչ ազդեցութիւն ունեցաւ հայ, թուրք եւ համաշխարհային հանրային կարծիքին վրայ: Այս պատճառաւ սկսաւ աճիլ հետաքրքրութիւնը հայերու, Յայաստանի եւ Յայ Դատի նկատմամբ

Թէ ինչպիսի՞ զարգացումներ տեղի ունեցան անկէ ետք՝ ներհայկական եւ արտաքին գետիններու վրայ, քիչ թէ շատ ծանօթ է դէպքին ժամանակակիցներուն: Այդ գծով մանրամասնեալ տեղեկութիւններ այսօր կարելի է գտնել մամուլին մէջ»:

Աշխատասիրողը այդ բոլորը յայտնաբերած է «Չարթօնք» եւ «Արարատ» օրաթերթերու 1973-1995 թուականներուն հրատարակուած թիւերուն մէջ:

Յովսէփ Արթինեան կը խոստովանի. «Նկատի ունենալով, որ այդ եւ անոր յաջորդող ժամակաշրջանին զարգացումները կարելոր են՝ մեր ազգային կեանքին վրայ ձգած իրենց հետքերով, նպատակայարմար գտայ անոնց մատենագիտա-ժամանակագրական ցուցակի մը պատրաստութիւնը՝ իբր վաւերագրութիւն այդ ժամանակաշրջանի զարգացումներուն «Չարթօնք» եւ «Արարատ» օրաթերթերուն ընդմէջէն: Այդ ուղղութեամբ եզրակացութիւններ հանելու փորձ չեմ ըրած՝ այդ մէկը ձգելով անաչառ պատմաբաններուն: Փորձած եմ առարկայականօրէն ներկայացնել փաստերը միայն»:

Կազմողը իր շնորհակալութիւնները յայտնած է հայկական այն կազմակերպութեանց եւ անհատներուն, որոնք նեցուկ կանգնած են իրեն այս գործը իր լրումին հասցնելու մէջ: Նրբանկատութիւն մը, որ գնահատելի է:

Այնուհետեւ Յովսէփ Արթինեան ընթերցողին կը մատուցանէ գլխաւոր հերոսին՝ Գուրգէն Եանիգեանի (1895-1984) մանրամասն կենսագրականը՝ քաղուած «Սփիւռք» թերթի Յունուար 1990-ի թիւ 1 եւ 2-էն՝ որոշ փոփոխութիւններով: Կենսագրականին վերջաւորութեան գրուած է. «Գուրգէն Եանիգեանի սրբազան մասուկները, Սփիւռքի ցուրտ հողին յանձնուած Անդրանիկի, Յայկական ազատագրական պայքարի հին ու նոր ֆետայիներու աճիւններուն նման, հայրենադարձի կը սպասեն»: Կը յիշեցուի, թէ Եռաբլուրի պանթեոնին մէջ տարիներէ ի վեր կայ Եանիգեանին խորհրդանշական գերեզմանը, ու կը շեշտուի իրաւամբ. «Յետմահու հայրենադարձէ ետք միայն, Գուրգէն Եանիգեանի՝ հողեղէն մարդուն կենսագրութիւնը վերջ պիտի գտնէ»: Յայրենադարձութեան պահանջ մը, որ օր առաջ պէտք է իրականութեան վերածել՝ հայրենի պետականութեան նախաձեռնութեամբ կամ աջակցութեամբ՝ եթէ իսկապէս տեր կը կանգնին հայկական ազատագրական պայքարին:

Այնուհետեւ աշխատասիրողը կը ներկայացնէ նշուած թերթերուն մէջ հայ-թրքական հակամարտութեան մասին հրապարակումներուն մատենագիտական ցուցակը: Եւ ահա՛ գիրքը պատրաստողին դժուարին աշխատանքը ամբողջ տասնամեակներ բեւեռագրող

երկու օրաթերթերու մէջ հազարաւոր տեղեկութիւններ արձանագրող՝ օրը օրին կրնակալիս հետեւելով փաստերուն, ուր անձնական եւ միութենական ձեռնարկներ կը խաչաձեւուին առանց մոռնալու նախաձեռնութիւններուն բազմազանութիւնը գաղութ գաղութ:

Բերուած են հազարաւոր հրապարակումներու օրինակներ ու անոնց հրատարակչական տուեալները՝ հրապարակման հեղինակին անունը, վերնագիրը, հրատարակած թերթին անունն ու տուեալ հրապարակման թուականը: Կազմողը ներկայացուցած է կեղծանուններով կամ անուան յապաւումներով հանդէս եկած հրապարակագիրներուն իսկական անունները՝ որքան որ ինք հնարաւորութիւն ունեցած է վերծանելու այդ կեղծանունները:

Չարմանալ կարելի է այսքան համբերատար աշխատանքին դիմաց, որ կ'ընդգրկէ 22 տարիներու ընթացքին տեղի ունեցած քաղաքական, պատմական եղելութիւններու արձանագրութիւններ, տօնախմբութիւններ, նշումներ, բողոքի ցոյցեր, թուրք դիւանագետներու ահաբեկումներ, թրքական թիրախներու ռմբահարումներ, անձնասպանական գործողութիւններ եւ այլն, եւ այս բոլորին մէջ՝ Հայկական Հարց ու Հայ Դատ՝ վերածուած ֆուլթայլային խաղի, ուր մենք ենք կլոր գնդակը. բայց ո՞վ է այդ գնդակը հարուածողը, կօլը որո՞ն կողմէ ո՞ւր ուղղուած է: Մեծ ոյժերը պիտի չդադրին ծիծաղել մեր վրայ: Վերջապէս պիտի չգտնուի՞ միջոց մը, որպէսզի մենք եւս տիրանանք մեր իրաւունքներուն:

Գիրքը կազմողը այս հատորի առաջին էջին վրայ իսկ ցոյց տուած է մեր հարցը լուծելի դարձնող բանալին. Շահուրեան բանալին ցոյց տուած է նաեւ Եանիգեանը, որ ունեցաւ իր հետեւորդները՝ մահը աչք առած կամաւորները, որոնք բզիկ-բզիկ ըրին ուրացումի վարագոյրը:

Դալար մնայ գրիչդ, Արթինեան:

ԹՈՐՈՍ ԹՈՐԱՆԵԱՆ

Յօդուածներ

Երեւան եւ ... Պէյրութ.

Արա Սանճեան

Յուլիս 17-էն սկսեալ՝ երեւանեան վերջին անցուդարձի ֆոնին վրայ, մեր հայրենաբնակ կարգ մը ազգակիցներէն քանիցս լսեցինք թէ «Պէյրութ մի՛ սարքէք մեր երկիրը»: Երկուշաբթի օր, Պէյրութի կողքին յայտնուեցաւ նաեւ Հալէպը՝ իբրեւ մէկը այն երկու օրինակներէն, որոնցմէ պէտք է խուսափին Հայաստանի քաղաքացիները:

Պէյրութն ու Հալէպը, երկու քաղաքներ, ուր մեր նախնիներէն շատերը կրցան ցեղասպանութենէն ճողոպրի, այնտեղ հանգրուանիլ ու իրենց համար նոր կեանք ստեղծել, վերոնշեալ պարագաներուն բնականաբար կը ներկայացուին իբրեւ բացասական օրինակներ:

Հալէպի պատիւը պաշտպանելու պարտականութիւնը կը թողում Սուրիոյ այդ վաճառաշահ քաղաքին մէջ ծնած, մեծցած ու նոյնիսկ այս դժնդակ օրերուն այդ քաղաքին կառչած ազգակիցներու:

Ես պիտի գրեմ Լիբանանի եւ անոր մայրաքաղաք Պէյրութի մասին, ուր մայրական կողմս հաստատուած է Կիլիկիոյ պարպումէն անմիջապէս ետք՝ 1920ականներուն, իսկ հայրական կողմս՝ 1940ականներու երկրորդ կիսուն: Ես ծնած, մեծցած ու հայկական դպրոց յաճախած եմ Լիբանանի մէջ՝ քաղաքացիական 15ամեայ պատերազմի դժուար տարիներուն: Լիբանանի մէջ անցուցած եմ կեանքիս մեծագոյն մասը: Այս տողերը կը գրեմ Լիբանանի մեր ընտանեկան բնակարանին մէջ, ուր հաստատուած եմք 1980ի Դեկտեմբերէն ի վեր: Ծնողներս ինծի դաստիարակեցին ըլլալ հայ, հպարտանալ հայութեամբ ու Հայաստանով, բայց Հայաստանէն ոչ նուազ կը սիրեմ նաեւ Լիբանանը, իր ժողովուրդն ու մշակոյթը: Հայաստանի նման, Լիբանանին ալ կը ցանկամ լաւագոյնը: Լիբանանի թերութիւններուն վերաբերեալ նոյնքան կը սրտնեղիմ ինչքան՝ Հայաստանի բացթողումներուն:

Մասնագիտութիւնս պատմութիւնն է, եւ ինծի համար անառարկելի ճշմարտութիւն է, որ յիշողութիւնը՝ անհատական թէ՛ հաւաքական, անխուսափելիօրէն ընտրովի կ'ըլլայ՝ կամայ թէ՛ ակամայ: Լիբանանն ալ աշխարհի բոլոր երկիրներուն նման ունի իր օրինակելի ու բացասական երեսները: Եթէ Հայաստանի մէջ որոշ շրջանակներու համար այսօր շահաւետ է Պէյրութը ներկայացնել իբրեւ խորհրդանիշ երկրի մը, ուր քաղաքական հարցերը զենքով ու բռնութեամբ կը լուծուին միայն, այս գրութեան մէջ ես ալ ընտրովի պիտի ըլլամ, բայց հակառակ ուղղութեամբ ու պիտի յիշատակեմ դէպքեր, որոնք կ'ընդգծեն Լիբանանի

Ժողովուրդին հայրենասիրութիւնն ու ազատասիրութիւնը, ժողովրդավարական կարգերու եւ աւանդոյներու հանդէպ անոր յարգանքը: Լիբանանի պատմութիւնը լիարժէք չ'ըլլար եթէ անգիտանանք երկրին ու անոր մայրաքաղաք Պէյրութի կենսագրութեան ստորեւ ներկայացուող դրուագները 20րդ ու 21րդ դարերէն:

Լիբանանն՝ իբրեւ պետութիւն, իր այսօրուան սահմաններով, գոյացաւ Օսմանեան Կայսրութեան փլատակներուն վրայ, 1920ին: Պէյրութն անոր մայրաքաղաքը եղած է առաջին օրէն: Պէյրութն ալ Վանի ու Երեւանի չափ հին քաղաք է՝ հարուստ հնագիտական ժառանգութեամբ: Այսուհանդերձ, 1920էն անմիջապէս ետք՝ շուրջ քառորդ դար, Լիբանան փաստացիօրէն կը գտնուէր ֆրանսական քաղաքական ու ռազմական իշխանութեան տակ: Միայն Երկրորդ Համաշխարհային Պատերազմի ժամանակ՝ օգտուելով միջազգային քաղաքական իրավիճակէն, Լիբանան ու Սուրիա՝ համարեա միաժամանակ, Ֆրանսայի (այսինքն՝ Չորսվար Շարլ Տը Կոլին) պարտադրեցին, որ 1943ին ճանչնայ իրենց ինքնիշխանութիւնը, իսկ 1946ին՝ առանց որեւէ պայմանի, իր զօրքերը դուրս բերէ Լիբանանէն ու Սուրիայէն: Մերձաւոր եւ Միջին Արեւելքի մէջ (գուցեւ աշխարհի մէջ, վստահ չեմ), Լիբանան ու Սուրիա առաջին երկիրներն էին ուրկէ գաղութարարը հեռացաւ առանց որ կարենայ՝ իբրեւ «կամաւոր» հեռացման գին, իր նախկին գաղութին պարտադրել այսպէս կոչուած «անհաւասար» պայմանագիր ու միառժամանակ շարունակել այնտեղ վայելել որոշ առանձաշնորհումներ:

Լիբանանի քաղաքական համակարգը կիսանախագահական է: Մինչեւ 1990ի սահմանադրական փոփոխութիւնները, հանրապետութեան նախագահը կը վայելէր զործադիր իշխանութեան լայն իրանուններ, թէեւ ան կ'ընտրուէր ո՛չ թէ ուղղակի ժողովուրդէն, այլ՝ ժողովուրդին կողմէ չորս տարի ժամկետով ընտրուած խորհրդարանէն: Լիբանանի մէջ խորհրդարանական ընտրութիւններ տեղի կ'ունենան 1922էն սկսեալ, Նոյնիսկ՝ ֆրանսացիներու ներկայութեան շրջանին: Անկախ Լիբանանի հանրապետութեան առաջին նախագահն էր Պշարան ալ-Խուրիս (արեւելահայ արտասանութեամբ՝ Բիշարա ալ-Խուրի): Ան կը համարուի Լիբանանի անկախութեան հայրերէն: 1943ին՝ հակաֆրանսական պայքարի օրերուն, ան Նոյնիսկ ֆրանսացիներու կողմէ ձերբակալուած էր ու ժամանակաւորապէս բանտարկուած: Սակայն, ինքն ալ ի վերջոյ վարակուեցաւ իշխանաւորներուն մօտ լայն տարածում գտած իշխանութիւնը հնարաւորինս երկար պահելու ախտէն : Համաձայն Լիբանանի սահմանադրութեան, նախագահը կը պաշտօնավարէ վեց տարի եւ կրնայ վերընտրուիլ միայն առաջին պաշտօնավարութեան աւարտէն վեց տարի ետք: (Ի դէպ, այդպիսի վերընտրութիւն երբեք տեղի չ'է ունեցած:) Խուրի կեղծեց 1947ի հերթական խորհրդարանական ընտրութիւնները, ապահովեց ընտրութիւնը իրեն հլու խորհրդարանի մը, որ 1948ին փոփոխութեան ենթարկեց սահմանադրութիւնը, եւ Խուրի 1949ին սկսաւ նախագահական իր երկրորդ վեցամեայ ժամկետը: (Լիբանանի մէջ խորհրդարանը կրնայ փոխել սահմանադրութիւնը պատգամաւորներու ձայներու երկու-երրորդով:) Միաժամանակ, երկրէն ներս կար լայն դժգոհութիւն նախագահի հարազատ եղբօր՝ Սալիմ ալ-Խուրիի վարքագիծէն: Օգտուելով իր եղբօր դիրքէն, ան կը փորձէր արագօրէն հարստանալ: Ժողովուրդը սկսած էր վերջինս «Սուլթան Սալիմ» կոչել: Ի վերջոյ, 1952ին Նախագահ Խուրիի դեմ ստեղծուեցաւ

քաղաքական լայն դաշինք (կոալիցիա) եւ վերջինիս համազգային գործադուլի կոչը լայն արձագանգ գտաւ: Խուրի դիմեց բանակի գլխաւոր հրամանատարին, որ իր զինուորներով բանալ տայ փակ խանութները: Հրամանատարը մերժեց՝ ըսելով, որ բանակի պարտականութիւնը միայն երկիրը արտաքին թշնամիէն պաշտպանելն է եւ թէ բանակը չի խառնուիր երկրի քաղաքական ներքին վեճերուն: Հրամանատարի մերժումէն ետք, Խուրի մտաւ նախագահական ապարանքի մատուռը, ծունկի եկաւ, աղօթք մը արտասանեց (այս մասին կան ականատեսներու գրաւոր վկայութիւններ ու պահպանուած է լուսանկար) եւ ապա՝ վերադառնալով իր գրասենեակը, գրեց ու ստորագրեց իր հրաժարականը՝ կարճ ու կտրուկ:

Այսօր, լիբանանցիները Խուրին կը յիշեն աւելի շատ իբրեւ անկախութեան հայր քան թէ իբրեւ կաշառակեր նախագահ: Իր անունով կը կոչուի Պէյրութի կարեւոր պողոտաներէն մէկը, որու եզրին կանգնած է իր արձանը: Ամէն տարի, անկախութեան տօնին, նախարարներ ծաղկեպսակ կը գետնդնեն իր եւ 1943ին իր հետ կալանաւորուած լիբանանցի քաղաքական գործիչներու շիրիմներուն վրայ:

Նախագահ Զամիլ Շամուն՝ Խուրիի յաջորդը, նոյնպէս իր պաշտօնավարութեան աւարտին՝ 1958ին, գայթակղութիւնն ունեցաւ փորձել փոխել տալու սահմանադրութիւնը եւ այդպիսով վեց տարիով երկարած գելու իր իշխանութիւնը: Այս անգամ, ան իր դէմ յանդիման գտաւ ժողովրդական զինուած ապստամբութիւն մը, որ տեւեց վեց ամիս եւ իրեն պարտադրեց հրաժարելու իր ժամկետը երկարած գելու երազէն: Պաշտօնական ժամկետի աւարտին, Շամուն իշխանութիւնը փոխանցեց խորհրդարանի կողմէ ընտրուած իր յաջորդին, որ իր քաղաքական հակառակորդներէն էր: Շամուն մնաց քաղաքականութեան մէջ մինչեւ իր մահը (1987ին), նախագահական իր ժամկետի աւարտէն ետք մի քանի անգամ զբաղեցուց նախարարական պաշտօններ, անգամ մը նոյնիսկ պաշտօնապէս իր թեկնածութիւնը ներկայացուց նախագահական թափուր աթոռին համար, բայց երբեք չվերադարձաւ նախագահի պաշտօնին:

1958ին ընտրուած նախագահը լիբանանեան բանակի նախկին գլխաւոր հրամանատար Ֆուատ Շեհապն էր (արեւելահայ արտասանութեամբ՝ Ֆուադ Շեհաբ): Ան պաշտօնավարեց մինչեւ 1964 թուականը: Այդ տարի, Լիբանանի մէջ տեղի ունեցան եւ խորհրդարանական եւ նախագահական ընտրութիւններ: Խորհրդարանական ընտրութիւնները նախորդեցին նախագահականին: Նորընտիր խորհրդարանի 99 պատգամաւորներէն 79ը խնդրագրով դիմեցին Շեհապին, որ ընդունի սահմանադրութեան փոփոխութիւն եւ շարունակէ պաշտօնավարել եւս վեց տարի: Շեհապ մերժեց առաջարկը, հսկեց որ ժամանակին եւ ըստ սահմանադրութեան սկզբունքներուն կատարուի իր յաջորդին ընտրութիւնը, ապա՝ հեռացաւ քաղաքական կեանքէն ու իր ապարանքին մէջ մահացաւ 1973ին:

1968ի խորհրդարանական ընտրութիւններու նախօրեակին, երկրին մէջ աւելցած էր դժգոհութիւնը Շեհապի եւ անոր համախոհ յաջորդին վարած քաղաքականութեան նկատմամբ: Զաղաքական այդ ուղեգիծին, այսպէս կոչուած շեհապականութեան դէմ գոյացաւ «Երրեակ դաշինքը», որ լուրջ յաջողութիւններ ունեցաւ 1968ին կայացած խորհրդարանական ընտրութիւններուն ժամանակ եւ տիրացաւ պատգամաւորական բազմաթիւ աթոռներու: Այս պայմաններու տակ, 1970ի նախագահական ընտրութիւնները շատ թեժ էին, բայց՝ ամբողջութեամբ երկրի սահմանադրական սկզբունքներուն համապատասխան: Ընդդիմադիր «Երրեակ դաշինքի» թեկնածուն ստացաւ խորհրդարանի 99 պատգամաւորներէն 50ին ձայները, իշխանամետ շեհապական թեկնածուն՝ 49 քուէ: Լիբանանի հանրապետութեան նախագահը ընտրուեցաւ մէկ ձայնի տարբերութեամբ:

1977ին Իսրայելը արշաւեց հարաւային Լիբանան՝ այնտեղ ճնշելու համար պաղեստինցի մարտիկներու կամ ֆիտայիներու եւ անոնց լիբանանցի համախոհներուն գործունէութիւնը: 1982ին՝ երկրորդ, աւելի լայնածաւալ արշաւանքով մը իսրայելացի զօրքերը պաշարեցին ու շաբաթներով մմբակոծեցին Պէյրութը: Յետոյ, խախտելով հրադադարի պայմանագիրը, անոնք նուաճեցին Պէյրութը երբ՝ ըստ նոյն պայմանագրի, անկէ արդէն հեռացած էին քաղաքը պաշտպանողներուն մեծ մասը: Պէյրութը դարձաւ իսրայելեան գրաւման ենթակայ առաջին արաբական մայրաքաղաքը: Բայց, նոյն Պէյրութին մէջ շուտով յառաջ եկաւ դիմադրական ճակատ մը, որու զինուած գործողութիւնները իսրայելացի զինուորներուն դէմ կարենոր դեր խաղացին Պէյրութէն շուտով հեռանալու իսրայելեան որոշման մէջ: Իսրայելի դէմ հարաւային Լիբանանի մէջ զինուած դիմադրութիւնը շարունակուեցաւ մինչեւ 2000 թուականը եւ ի վերջոյ Իսրայելին պարտադրեց, որ երկրէն հեռանալու միակողմանի որոշում կայացնէ՝ առանց Լիբանանի կառավարութենէն նուազագոյն զիջում կարենալ կորզելու: Արաբ-իսրայելեան պատերազմներու պատմութեան մէջ, ասիկա առանց որեւէ քաղաքական զիջման, գրաւուած հող ազատագրելու միակ դեպքն է, որմով հպարտ են բոլոր լիբանանցիները:

1992ին տեղի ունեցած՝ քաղաքացիական պատերազմէն ետք առաջին խորհրդարանական ընտրութիւններուն ժամանակ եւս, երկրի վարչապետին գլխաւորած թեկնածուներու ցուցակը Պէյրութի մէջ շատ ծանր պարտութիւն կրեց: Պատգամաւոր ընտրուեցան ընդդիմադիր ցուցակէն բազմաթիւ թեկնածուներ:

Համարեա նոյնպիսի վախճան ունեցան 2000ի խորհրդարանական ընտրութիւնները: Ռաֆիք ալ-Հարիրին (արեւելահայ արտասանութեամբ՝ Ռաֆիկ ալ-Հարիրի) վարչապետ դարձած էր 1992ի խորհրդարանական ընտրութիւններէն ետք, բայց երբ 1998ին հանրապետութեան նախագահ ընտրուեցաւ Էմիլ Լահուըր (արեւելահայ արտասանութեամբ՝ Էմիլ Լահուր), Հարիրի մերժեց շարունակել պաշտօնավարել որովհետեւ նորընտիր նախագահին հետ լուրջ տարակարծութիւններ ունէր երկրի զարգացման ռազմավարութեան շուրջ: Հարիրի անցաւ ընդդիմութեան շարքերը եւ 2000ի ընտրութիւններուն մասնակցեցաւ իբրեւ ընդդիմադիր: Երբ Հարիրի եւ իր հետեւորդները

այդ ընտրութիւններուն շնորհից յաղթանակ տարին, Նախագահ Լաիւտ հարկադրուած եղաւ վերստին վարչապետ նշանակել Զարիրին եւ ընդունիլ անոր ծրագիրը:

Իբրեւ վերջին կէտ նշեմ նաեւ թէ Լիբանանի մէջ սահմանադրական խորհուրդ կամ դատարան ստեղծուած է 1990 թուականի սահմանադրական փոփոխութիւններու ծիրէն ներս: Բազմաթիւ այլ իրաւասութիւններու կողքին, այս խորհուրդը կը քննէ նաեւ խորհրդարանական ընտրութիւններու ժամանակ պարտուած թեկնածուներուն ներկայացուցած հայցերը: Ի հարկէ, բազմաթիւ պարտուած թեկնածուներ փորձած են օգտուիլ այս իրաւունքէն եւ պահանջած են բեկանել իրենց ընտրաշրջանի արդիւնքները: Բնականաբար, ոչ բոլոր հայցերն այս ուղղութեամբ բաւարարուած են խորհուրդին կողմէ, բայց քիչ չեն նաեւ այն պարագաները երբ խորհուրդը քննած է բողոքը եւ բաւարարած բողոքարկող թեկնածուին պահանջը՝ բեկանելով ընտրութեան պաշտօնական արդիւնքները եւ այդ ընտրաշրջանին մէջ նշանակելով նոր ընտրութիւններ:

Ի հարկէ, այս դրուագները Լիբանանի պատմութեան ամբողջութիւնը չեն ներկայացներ: Վերելը մատնանշեցի թէ փաստերու այս փունջն ալ ընտրովի է՝ յար եւ նման «Պէյրութ» ըսելով միայն քաղաքացիական պատերազմ հասկնալու ընտրանքին: Այս յօդուածս գրուած է առաջին հերթին հայրենաբնակ ազգակիցներուս համար: Դիտմամբ խուսափեցայ բաղդատութիւններ կատարելէ Զայաստանի մերօրեայ իրականութեան հետ: Անոնց, որոնց հասանելի պիտի ըլլայ այս գրութիւնս, վստահ եմ, որ իրենցմէ իւրաքանչիւրը, եթէ ցանկայ, կրնայ համեմատել զոյգ իրավիճակները եւ ըստ այնմ կատարել իր ուրոյն եզրակացութիւնը թէ երբեւիցէ կ'արժէ՞ թէ՞ ոչ Պէյրութ սարքել Երեւանը, եւ թէ իւրաքանչիւր պարագային ի՞նչ կրնայ խորհրդանշել «Պէյրութ» տեղանունը:

Արա Սանճեան

Անթիլիաս, 1-2 Օգոստոս 2016

Գրական-Մշակութային

ՓՈՒՆՋ ՄԸ ՔԵՐԹՈՒԱԾՆԵՐ՝

ԵՐԱՆ ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆԷՆ

Արցախեան աշխարհ

Դուն արծուերոյն ես, քաջերու օրրան

Յողդ շաղախուած արեամբն հերոսաց

Քրտինքովը սուրբ մեր վսեմ՝ նախնեաց

Աճիւնովն անոնց՝ մասունք սրբագան...

Արցախեան աշխարհ

Բիւր խաչքարեր ունիս դուն գրկած

Ուր մեղեդին կայ ոգեդինացած

Յայատրոփ սրտին

Յայուն երագին

Իր վառ տեսիլքին

Ալեխռով յոյզին...

Արցախեան աշխարհ

Ուր վանքերդ լուռ կանգնած կ'աղօթեն

Գմբէթնին պարզած հայոց երկնքին

Աղերսելով լոյս, բարութին ու սեր

Յաւատքով խորունկ, ջերմեռանդագին...

Արցախեան աշխարհ

Ուր հայաբարբառ հնչիւններդ լոյս

Կ'արծագանգեն յար բարձունքէ բարձունք

Մարտի կոչ կ'ըլլան յանուն վառ լոյսի

Ընդդէմ խաւարին սեւ ու հայաջինջ...

Արցախեան աշխարհ

Դուն հրաշանման երկիր դրախտավայր

Ծաղիկներովդ չքնաղ, գունավառ
Լեռ ու ձորերովդ յուռթի կանաչած
Հանդ ու արտերովդ վարդաբուրեան...
Արցախեան աշխարհ
Դուն մերն ես եղած եւ մերը մնաս
Վկայ՝ պատմութիւնն, արեամբ կնքուած
Վկայ՝ քաջերդ որք մեռնիլ գիտցան
Որ դուն միշտ ապրիս ու հայուն մնաս...Ե.Գ.

.....

Ամէն մէկ թիզն հողին հայոց
Ունի մասնիկ մեր պապերէն
Քրտինքէն սուրբ եւ արիւնէն
Հիւլէներէն ճաճանջաւոր...
Ամէն մէկ թիզն՝ լոյս կը կաթե
Լոյսն աճիւնին մեր բիւր նախնեաց
Որ մթան մէջ՝ ջահաւորեալ
Մեր ճանապարհն լուսաւորէ...
Ամէն անգամ որ խարխափենք
Ու մոլորինք մեր ուղիէն
Հողն հայրենեաց մեզ տուն կանչէ
Մեր հոգիին վերադարձնէ...
Լաւ է մեռնիլ քան հող յանձնել
Թշնամիին, բարեկամին
Կրնա՛ս մայրդ ծախու հանել
Սակարկել գինն սուրբ արիւնին...
Հող իմ հայոց, դուն սրբութիւն
Խորհուրդ խորին անքննելի
Առանց քեզի մենք ոչինչ ենք

Քեզմով ենք մարդ եւ ազգութիւն...Ե.Գ.

.....

Խիղճս որպէս մի վառ ճրագ
Կեանքի ճամբուս վրայ կախուած
Լուսաւորեց յար իմ ուղին
Յագար խութերով միշտ պատած...
Քանի անգամ պատահեցաւ
Որ ես մերժեմ ձայնս ամբոխին
Որ տենդով մը զարմանահար
Կ'երկրպագէր ոսկեայ հորթին
Եւ աղմուկով ահեղ ու զիլ
Կ'ուզէր խեղդել ձայնը մեղմիկ
Խղճիս զարկին, իւլացնել զայն...
Քանի անգամ պատահեցաւ որ
Արարչածին լոյսն անոր
Խափանէին սուտին փայլով
Խաբեպատիր ոսկեշողով...
Խիղճս սակայն յամառեցաւ
Ճառագեց ան վեհ ու վսեմ
Ան լուսատու փարոս դարձաւ
Որ չընկրկիմ, քալեմ անշեղ
Բաւիղներէն նոյնիսկ անել
Գտնեմ հրաշքով լոյս ճանապարհ...Ե.Գ.

.....

Յոյս իմ անշեջ, դուն բորբոքիս
Շանթ արձակես, հրավառիս
Նշոյլ լոյսով արեւ դառնաս
Մի կենտ ծիլով՝ վառ անդաստան....

Յիմա դարձեալ հուրհրատիս

Երագ ունիս աչքերուդ մէջ

Կամք ու ոգի եռմանդ մէջ

Ազատութիւն խոյանքիդ մէջ...

Երկար ատեն դուն անթեղուած

Կրակ դարձար երակիս մէջ

Յիմա նորէն կը բոցկլտաս

Յոգիս կ'առնես յորձանքիդ մէջ..

Գիտեմ քեզի մահ չկայ բնաւ

Բայց երանի ի կեանք կոչուիս

Երկրիս անգին, ժողովուրդիս

Դառնաս երագ մը մարմնացեալ...Ե.Գ.

.....

Ո՛վ դրամի, դիրքի, դուք վաշխառուներ,

Չէք կրնար երբե՛ք թռիչքը սանձել

Ոգիի սլացքին, կամքին անվեհեր,

Չէք կրնար երբե՛ք ես-ը պարփակել

Ձեր պարագծած սահմաններուն մէջ....

Յոգին մարդկային գաղտնիքը գիտէ

Ճախրելու ազա՛տ երկինքն ի վեր,

Մինչ նիւթով արբշիռ մարմինը ձեր ծեր

Գետնամած կը՝մնայ սողունի մը պէս....Ե.Գ.

.....

Տիեզերք Է հոգին մարդուն,

Անպարագիծ, լայնատարած,

Կեանքը՝ ընթացք գայն ճանչնալու,

Որ կը մնայ յաւէտ անհաս....

Պիտ'ուզէի պեղել անկանգ,
Խոփս խրել իր ընդերքին,
Հանել գանձեր Նոր ու անյայտ
Ճանչնալ անոր խորհուրդն խորին....

Կեանք մը համակ բա՛ւ է սակայն
Ճանչնալու զայն իր խորութեամբ
Լոյսերովն իր ճաճանչափայլ
Ստուերներովն խաւարամած....

Եւ կը մնամ միշտ ալ քաղցած
Իմացութեան այն սուրբ հացին
Լուսածորան մէկ փշուրին
Յագուրդ տալու սրտիս պապակ... Ե.Գ.

.....

Սէրը ինչպէ՛ս դուն քարոզես
Սէրը ինչպէ՛ս դուն պարտադրես
Ան կը ծնի ազատ, ինքնեկ
Կը բռնկի ինքն իրեն...
Թէ պարտադրես, ան կը խրտչի
Կը վերածուի լոկ քծնանքի
Կ'այլասերի, կ'այլափոխուի
Դառնայ ապրում մը Նողկալի...
Սէրը ծաղկի պէս պիտ' բուսնի
Սրտի չքնաղ պարտեզին մէջ
Պիտ' տարածէ բոյրեր, թոյրեր
Գեղեցկութեամբ անսպառելի...Ե.Գ.

.....

Սիրտը սրտին ընկեր ըլլա՛ր,
Շշուկով լոկ զայն հասկնա՛ր,
Նոյն տրոփով բաբախե՛ր ան,
Նոյն թրթիռով ան թրթռար...
Լռութիւնը գերթ մեղեդի
Թրթռացնէ՛ր լարերն անոնց,
Փարուէին յար մէկը միւսին,
հրարու մօտ, հրար կարօտ...Ե.Գ.

.....

Սիրտս մաս-մաս ես բաժնեցի
Բոլորին որ հանդիպեցայ
Բոյլ մը հայեացք, շող մը ժպիտ
Բառեր, խօսքեր սիրտես բխած
Լռութեան պահ մը խորասոյզ
Ձեռքսեղմում մը սրտալիր
Ցոլանքն եղան վճիտ հոգւոյս
Ծիածան դարձան սիրտէ ի սիրտ...
Պահերն այդ լոյս դրոշմուէցան
Ներաշխարհիս ծալքերուն մէջ
Սիրտս շատցաւ, հարստացաւ
Բնակեցաւ բոլորին մէջ...Ե.Գ.

.....

Ես չուզեցի երգել սերը
Անսահմանին դնել սահման
Ընդգրկելու տիեզերքն անոր
Գրիչս միշտ ալ տկար մնաց...
Սիրող սիրտս պոռթկաց սակայն
Ժայթքեց իր նուրբ թաղանդէն դուրս

Սիրտս փոքրիկ ինչպէ՛ս տոկար

Չեղումին յորդ ու սիրառատ...

Բառեր դրի ես քով-քովի

Սիրոյ մանեակ մը հիւսեցի

Մանեակն այդ չքնաղ այնքան

Կաթիլ թուաց սիրոյս անբաւ...Ե.Գ.

.....

Կեանքս գիրքի էջեր որպէս

Բացի ի տես ես ամէնքին

Էջերուն մէջ հոգիս ցուաց

Սիրտս բորբ իր երգը երգեց...

Էջերուն մէջ մերթ վառ գոյներ

Ճառագեցին իրենց փայլով

Մերթ ալ գոյներ գորշ, մթամած

Թախիծ բերին իրենց ստուերով...

Այնտեղ միշտ ալ երագս կար

Որ կը թեւէր, նոր յոյս կու տար

Ծիածանի պէս եօթներանգ

Կը կամարեր կեանքս համակ...

Առեղծուած մը սակայն մնաց

Էջերուն մէջ յար թաքնուած

Որպէս խորին խորհուրդ վսեմ

Չոր շատ քիչեր կարդալ գիտցան...Ե.Գ.

.....

Անկեղծօրէն սիրտս բացի

Ծանօթին ու անծանօթին,

Ընկերներուն միշտ սիրելի

Բայց անընկեր ես մնացի...

Մարդիկ ինձմէ յար քաղեցին
Խոհեր բազում, ապրում կեանքի,
Ինչ ունէի նշխար սրտի,
Վառ կարօտի, յոյզի, մտքի...

Որպէս առատ սեղան միրգի,
Սիրով տուի ես բոլորին,
Միրգեր հիւթեղ, բուրումնալի,
Ինձի ոչինչ ես պահեցի....

Մարդիկ կերան ու կուշտ գացին
Շատ շուտ մոռցան ամէն ինչ
Ուրախութիւնն իմն էր սակայն
Տուողն ի՛նքը կը գոհանայ...

Կ'երջանկանամ դեռ լիալիր
Տուածս բերքով մտքի, սրտի
Որ կը շատնայ ու չի սպառիր
Քանի ես կ'ամ, քանի կ'ապրի՛մ...Ե.Գ.

.....

Ման կու գամ ես փողոցներով
Յոգնած մարդիկ հազարադէմ
Սիրտերը՝ բութ ու անգորով
Կարծես պարպուած ըլլան սերե...

Աշխարհին հին թարմ շո՛ւնչ է պետք
Յինցած մտքին՝ նոր տեսիլքներ

Չորցած սրտին՝ աւիւն է պետք

Ոգիի սովին՝ նոր երկինքներ....

Ման կու գամ ես փողոցներով

Քե՛զ կը փնտռեմ ես անյոզնում

Իրա՛ւ մարդը թե՛ժ իր սրտով

Ոգիի կայծով, խիղճով մաքուր....

Թէ չգտնեմ ես զայն ճամբիս

Յօրինեմ զայն իմ երագով

Մարդը ի՛նչ մարդ առանց սրտի

Մարդը մարդ է իր ոգիով....Ե.Գ.

.....

Ազատութի՛ւն, քեզ նուաճեցի

Վճարելով քուն ու հանգիստ

Բազում փառքեր, պաշտօն ու դիրք

Դրամի հմայքն խաբեպատիր...

Ազատութի՛ւն, կեանքես ալ վեր

Քեզ դասեցի, իմ սիրեցեալ

Յոգիս քեզմով լոկ արբեցաւ

Քեզ որոնեց միշտ կարեվեր..

Քանի անգամ պատահեցաւ

Որ մարմինս բանտարկուի

Վանդակի մէջ ոսկով պատած

Յոգիս փշրեց ճաղերն այդ

Ու վերթեւեց ճախրանքով վեհ...

Քանի անգամ պատահեցաւ

Որ ես մնամ միս միւսակ

Սիրտս մսի խաճնող ցուրտէն
Ամբոխն անմիտ զիս հալածէ...
Սէրդ անհուն, ազատութի՛ն
Տուաւ ինձի կամք ու կորով
Նահանջ չկար ոգիս կուռ
Քե՛զ պաշտեցի իմ հոգեթով...
Ազատութի՛ն, կեանքիս նպատակ
Թէ որ մեռնիմ քեզի համար
Գիտեմ հաստատ՝ կեանքին համար
Պէտք է մեռնիլ ես իմանամ...Ե.Գ.
.....
Կեանքիս վերջին շողն չմարած
Վստահ եմ ինձ այցի պիտ' գան
Լուսաթրթիռն ակնթարթներն
Որք հոգիս հոգին եղան...
Երբ ես համակ սիրտ ու հոգի
Ճառագեցի վառ աստղի պէս
Սոռցած անօթն իմ հողեղէն
Դարձայ ոգի ազատատենչ...
Երբ պարունակն իմ մարմնեղէն
Անյայտացաւ յանկարծօրէն
Յոգիս թելեր առաւ լուսէ
Ճախրեց ազատ անհունին մէջ...
Երբ սիրտս փոքր այլ սիրտերու
Բնակիչ դարձաւ ու դարձաւ մեծ...
Երբ իմ բառս, տողս խոնարհ
Այլոց սրտին դարձաւ թրթիռ
Երբ սրտաբուխ երգս վտիտ

Ծաւալեցաւ հրաշքով վերին
Անթրոց որպէս բոցավառեց
Մարած կրակն հոն անթեղուած...
Լուսաթրթիռ ակնթարթներ
Դուք պիտ' մնաք ինձ հետ յաւետ
Չերթ լոյսի շող որ չի թաղուիր
Ճառագայթէ յար յաւիտեան...Ե.Գ.

.....

Յոգիս աղօթք ունի խորունկ
Արշալոյսին լուսահեղեղ
Երբ աշխարհն լոյսով կ'օծուի
Թէ իրիկուան թախծոտ պահուն
Երբ արեւը մայր կը մտնէ
Յորիզոնին ծիրանագեղ...
Աղօթքս խոր պաշտամունք է
Բնեւթեան զարմանահրաշ
Որուն փոքրիկ մէկ հիւլէն եմ
Տիեզերքի գոյերուն հետ...
Աղօթքս՝ գրոյց Արարչին հետ
Մերթ անբառ է ինչպէս հառաչ
Մերթ շունչ ու հեւք է սիրառատ
Խոստովանանք է առ Աստուած...
Յաւատքի խոր պատարագ է
Մարդ էակին ու տիեզերքին
Սիրոյ անհուն մատուցում է
Անոնց խորին վեհ խորհուրդին...
Սիրտես բխած աղօթքին մէջ
Յոյսեր, լոյսեր կը հրավառին

Տիեզերքին հետ կը նոյնանամ

Կը միաձուլուիմ ամբողջին հետ...

Հոգիս թեւեր առած մատչի

Անհունէն վեր գահին Աստծոյ

Հաղորդութեամբ խորհրդաւոր

Սիրտը բանայ Արարիչին..

Կարծես աղօթքս նոյնիսկ անբառ

Պիտի հասնի Անոր, գիտեմ

Քանի համակ Սէր Է Աստուած

Սիրոյ համար բառեր պէտք չեն...Ե.Գ.

.....

Անյագօրէն դեռ կը սպասեմ

Այն խոհ-յոյզին որ չայցելեց

Այն խոր մտքին որ չպեղուեց

Ակնթարթին որ գալու Է...

Ոսկի, արծաթ զիս չեն գերեր

Ծարաւի եմ այն ապրումին

Որ գուցէ գայ ու տայ թեւեր

Սրտիս յոգնած՝ լոյսի շողեր...

Թող ծիրանին մայր բնութեան

Հրակարմիր զիս այցելէ

Արեւս դեռ մայր չմտած

Չիս բռնկէ վերջին անգամ...Ե.Գ.

ԵՐԱՆ ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆ

ՅՈՒՐԵՍ-ՕԳՈՍՏՈՍ 2016

Գրական-Մշակութային

ԱՎՆԱԲՈՅԺ ԳԻՐԸ

ԼՈՒՍԻՆԷ ԱՎԵՏԻՍԵԱՆ

Շատերն են Հայոց գրերի մէջ սրբազան գաղտնիք որոնում: Եւ դա պատահական չէ: Նաեւ անելորդ չեն որոնումները, եթէ նոյնիսկ շատ «գիւտեր» անհիմն են ու գիտականութիւնից զուրկ: Թող վարկածները բազում լինեն, լուրջ ուսումնասիրութիւնների ենթակայ հիպոթեզները՝ սակաւ, եւ ոչ մի անհիմն վարկած, եթէ ազգային սնապարծութեան դրսեւորում չէ, չի կարող նսեմացնել ու արժեզրկել ճշմարտութիւնները, որոնք թաքնուած-գաղտնագրուած են Հայոց գրային համակարգում... Նոյնիսկ հերքուելուց յետոյ շատ վարկածներ

կը մնան որպէս առասպելոտ գրաւիչ յօրինուածք, կամ որպէս ակնյայտ հաւաստումը սոսկ տարերայնօրէն ըմբռնուող թաքնուած այն առեղծուածի, որ հանգիստ չի տուել մարդկային մտքին...

Ամենեւին չլաւակնելով յայտնաբերել թաքնուած գաղտնիք՝ ուզում եմ առաջարկել որոշակիօրէն հիմնաւորուած մի վարկած, որի հաստատման համար ակնաբուժութեան ոլորտում թերեւս կարիք կը լինի լուրջ ուսումնասիրութեան: Պարզ է, որ ընթերցանութիւնը որոշակի լարում է ակնաբիբերի համար: Մանր ու բարակ գծերի շարահիւստուածքը ժամանակի ընթացքում աչքի համար հարազատ ու ընտել կողաւորում է դառնում, որի ազդանշանները վստահօրէն ընդունում է ապակողաւորող գիտակցութիւնը՝ առանց կասկածելու աչք-տուփչի գանազանման «արհեստավարժութեանը»: Սակայն տարբեր է բնական ոսպնեակների լարուածութեան աստիճանը այս կամ այն լեզուով գրուածքներ ընթերցելիս: Տրամաբանական է, որ դա նախ եւ առաջ պայմանաւորուած է լեզուի՝ մայրենի կամ օտար լինելու հանգամանքով, որը անմիջականօրէն կապուած լինելով լեզուամտածողութեան հետ, իրաւամբ ներազդում է ընթերցման արագութեան եւ որակի վրայ: Սակայն, ընդունելով հանդերձ այդ հանգամանքը, հակուած եմ կարծել՝ առանց սին հայարտութեան, որ հայերէն գրերից իւրաքանչիւրը՝ որպէս հնչոյթի ֆիզիկական մարմին, ունի բառի, տողի, տեքստի մէջ ակնթարթօրէն տարորոշուելու ընդգծուած առանձնայատկութիւն: Եւ, ամենայն հաւանականութեամբ, Մաշտոցը, տեսիլքից պարզուած Ձեռքի ուղղորդումով գրային համակարգը ստեղծելու կամ վերականգնելու ժամանակ՝ հնչիւններին տեսանելի զգեստաւորումը յղանալիս, որպէս սկզբունք է ընտրել աչքի համար դիւրընկալելիութիւնը եւ հետեւողականօրէն պահպանել է այդ կարեւոր սկզբունքը: Տառերը ստացել են իրենց նպատակայարմար կերպարանքները, որոնք իրենց նմանների միջավայրերում (բառերի տիրոյթում) ոչ միայն պահպանում են իրենց ինքնութիւնն ու չեն շփոթում միմեանց հետ, այլեւ հենց իրենք են դառնում շփոթի դեմ մարտնչողներ՝ ընդգծելով մեծ գեղանկարիչ նախագծողի հանճարը: Գրերի ստեղծման գործում անուղղակի հրամայական պիտի լինէր լիարժեքօրէն ճանաչել լեզուն եւ ներհունօրէն ուսումնասիրել նրա հնչիւնների բնոյթը, պարզել, ստուգել ու վերստուգել նրանց առընչութիւնները միմեանց հետ, երեւակայել աներեւոյթ՝ լոկ լսելի համակարգը... Յետագայ բոլոր դարերում ակնածանքով ու սրբազան երկիւղածութեամբ չէր խնկարկուի ընդամենը պայմանական նշաններ հնարողի անունը, հնչիւններին լոկ կամայական նշաններ կցողի յիշատակին չէին հնչի ձօն ու ներբող, եթէ չասենք, թէ նրա անունը դժուար թէ յիշուէր ու յիշատակուէր, ուր մնաց՝ սրբացուէր... Իսկ հնչիւններին կամայականօրէն նշաններ կցելու դէպքում գուցէ «աշխարհ» բառն ունենար «իվիիկ» տեսքը, կամ «տիեզերք»-ը՝ «բթորդգ», «լոյս»-ը՝ «ծժճճ»: Այս «բառեր»-ը դժուարընթեռնելի են՝ չտարորոշուող նշանների շարակցութեան պատճառով: Եւ եթէ հենց միայն «ա»-ն «ի»-ով

փոխարինենք, նրանով ներդաշնակօրէն շողացող բառերը կը դադարեն ակնահաճոյ լինել... Զայոց գրերը ստեղծելիս իմաստուն կերպով հաշուարկուել եւ հաշուի է առնուել հնչիւնների կիրառութեան յաճախականութիւնը, միմեանց կողքի յայտնուելու հնարաւորութիւն-հաւանականութիւնը, ինչը ճարտարապետի իմաստնութիւն եւ ընդարձակ տեսողութիւն է ենթադրում: Եւ Զայոց լեզուի հանճարեղ գեղանկարիչ-ճարտարապետը, հայերէնի տարածութիւնը արարողը իսկապէս մեծ Տեսանող էր: Իմաստակիր տառաշղթաների մէջ իրենց վայրիվերումներով, իրենց գլխիկի, պոչիկի, ուրրքի ու սլացքի դիմադարձ կամ միաբան ու նոյնահայեաց զուգորդութիւններով նրանք օգնում են առանց լրացուցիչ լարումի՝ միանգամայն ընկալել բառը, նոյնիսկ՝ ամբողջ արտայայտութիւնը: Կարծում եմ, որ սա իմ սոսկ ենթակայական ընկալումը չէ... Եւ դա ստուգելու եղանակներ պետք է մտածել: Կարելի է փորձ կատարել. ասենք, հայերէն եւ ռուսերէն տառերը չճանաչողների յանձնարարել այբուբենի մատնանշած տառն արագ գտնել տողի մէջ: Արդիւնքից պարզ կը դառնայ, թէ ո՞ր գրային համակարգն է նման առաջադրանքը կատարելու համար աչքերի տեսանկիւնից առաւել դիւրընկալ: Բացի ակնյայտ տարրորոշուող լինելուց, բայց եւ այդ առանձնայատկութեամբ հանդերձ՝ հայերէն գրերը իւրատեսակ ակնամարզիչներ են, եւ ես չեմ վարանի յատուկ ընդգծել, որ դրանց վրայով սահող բիբերի ակամայ սեւեռումները նպաստում են տեսողութեան պայծառացմանն ու բուժմանը... Զայերէն տեքստ ընթերցելով՝ անգիտակցաբար մեր աչքերը յանձնում ենք բուժական արարողութեան, մի ծեսի, որը, ճիշտ գրականութիւն կարդալու դէպքում, պայծառացնում է միտքը, հոգին, սիրտն ու աչքերը միաժամանակ... Զամալիր բուժման ակտի արդիւնաւետ միջոց չկայ...

Պրագմատիկ, սկեպտիկ մտածողութիւնը թերեւս այս մտքի հիմնաւորման համար վիճակագրական պատկեր կը պահանջի: Եթէ չկայ նման վիճակագրութիւն, ապա, իսկապէս, անհրաժեշտ է կատարել այդ աշխատանքը, որի արդիւնքը կարելոր փաստանիւթ կը լինի գիտական ընդհանրացումների համար: Մինչ այդ, հնարաւոր է առայժմ ոչ ճշգրիտ, սակայն ակնյայտ իրողութիւններն արձանագրել: Օրինակ՝ առաւելապէս ռուսերէն ընթերցող բնակչութեան շրջանում ակտի յաճախ կարելի է հանդիպել ակնոցակիրների, քան, ասենք, առաւելապէս հայերէն ընթերցողների միջավայրում: Մեր օրերում գուցէ հայերէն ընթերցողների շրջանում եւս այդ թիւը աճել է, ինչի պատճառները բազում են՝ սկսած համակարգչի ոչ գրագետ օգտագործումից, նախկին խաղերը համակարգչայինով փոխարինելուց մինչեւ ենթակայական գործօնը՝ առողջութեան նկատմամբ ուշադրութեան մեծացումը, որի պակասը նախկինում թերի էր ներկայացնում պատկերը. այս հանգամանքը եւս անհրաժեշտ է ճշտել: Բաւական է ուշադրութիւն դարձնել ռուսերէնի գրային համակարգին՝ պատկերացնելու համար, որ տողի վրայ շարուող, քառակուսանման եւ ընդամենը մասնիկների աննշան դրափոխութեամբ միմեանցից տարբերուող հ, и, п, ц, й, г, կամ՝ а, я, л, д, к, х, ж, з, в, կամ՝ ш, щ, ы, ь, ъ, ... տառերն ու նրանց զուգորդումներով կազմուած բառերը հենց ռուսերէն ընթերցողի տեսողութեանն ու ընկալմանն են տրուում որոշակի դժուարութեան յաղթահարումով, եւ այդ յաղթահարումը նրանց առօրեայում ընթերցանութեան՝ որպէս աչքի համար ամենատարածուած սովորութեան մշտական ուղեկիցն է... Յատկապէս կարճատեսութիւնը, որ կարծես Ռուսների ազգային առանձնայատկութիւններից մէկն է, որն, իհարկէ, պայմանաւորուած է նաեւ նրանց ազգային մէկ այլ առանձնայատկութեամբ՝ ընթերցասիրութեամբ, համեմատաբար սակաւ է հանդիպում Զայերի շրջանում, եւ եթէ նոյնիսկ վերջիններս ընթերցելու համար ակնոց են կրում, ապա՝ հիմնականում հեռատեսի, որ օգտագործւում է միայն կարդալիս կամ մօտ տարածութիւններում կատարելիք աշխատանքների ժամանակ...

Կորեացիների զգալի մասը ակնոցակիր է, եւ եթէ աչքի անցկացնենք նրանց գրային համակարգը, դժուար չի լինի եւս մէկ անգամ համոզուել վարկածի ճշմարտացիութեան մէջ: Ահա բաղաձայնները՝ ㄱ ㄴ ㄷ ㄹ ㅁ ㅂ ㅃ ㅅ ㅇ ㅈ ㅊ ㅋ ㆁ ㆂ ㆃ ㆄ ㆅ ㆆ ㆇ ㆈ ㆉ ㆊ ㆋ ㆌ ㆍ ㆎ ㆏ ㆐ ㆑ ㆒ ㆓ ㆔ ㆔, եւ

Գրական-Մշակութային

ԱՆՑԵԱԼԻ ՍՏՈՒԵՐՆԵՐ

Արեւի վերջին շողերը իրենց տեղը զիջում էին մռայլ գիշերին , և քանի զնում ստուերները թանձրանում, տարրալուծում ու միախառնում էին անցորդներին, որ ուրուականի նման թափառում էին ամայի, բայց միեւնոյն ժամանակ աշխարհից վերացած մարդկանցով լի փողոցներում: Անտարբերութիւնը կլանել էր բոլորին: Ոչ ոք չէր նկատում կողքինին, դիմացինին և պատրաստ էր անցնել նոյնիսկ կրակի միջով. յանուն ինչի՞. ոչ մէկին յայտնի չէր:

Մինչ արեւի վերջին շողերի չքանալը գոնէ յոյս կար , որ նրանք մենակ չեն , գոնէ իրենց իսկ ստուերները հետեւում են իրենց, բայց հենց որ արեւը մայր մտաւ ,առաջինը ստուերները լքեցին իրենց տերերին՝թողնելով նրանց բախտի քմահաճոյքին :

Մութ փողոցներում լսում էին ոտնաձայներ, որոնք, խառնուելով քամու սուլոցին, երաժշտութեան էին նմանում, որ յաճախ խլանում էր կայծակի ճայթիւնից ու մռայլ ամպերի որոտից: Իրականում այս ամէնը երևակայութեան արդիւնք էր, ցնորք, հին սկաւառակ, որ անընդհատ պտտւում էր փողոցում ընկած խելագարի ուղեղում: Նա կուչ էր եկել ու դողում էր, բայց ոչ ցրտից, այլ յուսալքութիւնից ու վախից. Նրան իր իսկ յուշերը հանգիստ չէին տալիս. Անցեալի ստուերները հետապնդում էին նրան: Նոյնիսկ իր այդ խղճուկ վիճակում նա հանգիստ չունէր: Սկաւառակը անընդհատ պտտւում ու նորից ստիպում էր նրան վերապրել դառը անցեալը: Ճակատագիրը յաճախ է չար կատակներ խաղում ու մարդկանց հասցնում անդունդի եզրին: Հերթական թիրախը դարձել էր խեղճ պատանին, որին ժամանակը դարձրել էր ծերունի: Նա ժամանակին ապրում էր հարստութեան, փառքի մէջ, վայելում էր աշխարհի բարիքները. փառքի ակնոցները սազում էին նրան, բայց ժամանակն անցնում էր ու հենց այդ ակնոցները կուրացնում էին, ու նա անելի էր խրում ցոփ ու շուայտ կեանքի ճահիճը: Ճահիճ, որ ի վերջոյ դառնալու էր հարստութեան մահիճ, ուր խորը քուն էին մտնելուն՝ իր գանձերը, և՛կալուածքները, և՛այն մարդիկ, որ երբեւէ պատահել էին նրան: Նա ի վերջոյ մնալու էր միայնակ , բայց ֆիզիկապէս , իսկ հոգին տակնուվրայ էին անելու այն ուրուականները, որ նրան պէտք է հասցնէին խելագարութեան՝ամէն պահ յիշեցնելով հենց իրեն՝ անմարդկային, բայց մարդու կերպարանք ստացած հայելու արտացոլանքին :

Կապ չունի մարդիկ բարի են, թէ չար, լաւ, թէ վատ արարքներ են գործել, միշտ էլ լինում են ոմանք, որ, չգիտես ինչու, որոշում են յայտնուել մեր կեանքում ու տակնուվրայ անել այն: Նրանք կեանքդ վերածում են դժոխքի . նրանք գալիս են անցեալից ...Կարծես ծերացած պատանու ճակատագիրը վաղուց կանխորոշուած էր: Ասում են, թէ խելագարները հոգս չունեն , բայց նրանց հոգսը իրենց անցեալն է, որ երբեք հանգիստ չի տալիս: Թափառական պատանին անտարբեր էր անցեալի ստուերներին, անտարբեր էր ցրտին, քամուն, անձրեւին, իրեն խղճացող հայեացքներին, աշխարհին ...Նրան յուզում էր միայն մի յուշ, որ տանջում ու ծուլատում էր սիրտը :

Այդքան սխալների մէջ իր համար աններելի էր այդ մէկը , և նա ամէն ինչ կը տար , որ ժամանակը յետ բերեր ու այդ օրը , այդ պահին ասեր .«մի՛ հեռացիր , մնա ինձ հետ» : Նրա ուղեղում, սրտում և հայեացքում քարացել էր միայն այդ վայրկեանը, և նա այն անընդհատ

վերապրելով ցնցում էր , որովհետև միշտ անպատասխան նայում էր այն չքնաղ էակին, որ սպասում էր դրական պատասխանի, որ այդպես էլ չստացաւ: Աղջկայ կերպարը յուսալքուած անէանում էր, ու ինքը չէր հասնում նրա յետեւից: Նրա ձեռքերը դողում էի , հոգին արտասւում էր, իսկ արցունքները կերտում էին օրհորդի լուսակերտ պատկերը: Ստուերները հալածում էին աղջկան, իսկ վերջինս, չնկատելով ու չզգալով ցաւն ու տառապանքը, անթարթ նայում էր պատանուն, սպասում, որ նա կը հրամայի մօտ թողնել իրեն: Գոնէ ժպտար կամ թարթեր աչքերը, բայց ոչ, նա հայեացքը սեւեռել էր հեռուն ու չէր նկատում, թէ ինչ է կատարում :

Այսքան տարի յետոյ, երբ ոչինչ հնարաւոր չէր վերադարձնել , նա շշնջում էր ` մա, բայց արդէն ուշ էր, ժամանակը արդէն անցել էր: Եւ նա զոջում էր միայն չասուած խօսքերի համար, որ այլեւս ոչ ոքի պետք չէին: Նա կորցրել էր այն միակին, ով ապրում էր իր համար, ով մեծարում էր իրեն ու պատրաստ էր և նոյնիսկ կեանքը տուեց իր համար : Հիմա , երբ ամէն ինչ ակարտուել էր ու ժամանակը առաջ էր գնում, ծերացած, բայց հայեացքով երիտասարդ պատանին սպասում էր այն վերջին պահին, երբ ժամանակը քամու հետ կը տանի իր կեանքը ու գուցէ այդ ժամանակ նա կը գտնի այն չքնաղ աղջկան ու այս անգամ հաստատ կ'ասի ` Մա ինձ հետ : Անթարթ հայեացքով կը նայի նրան ու հենց նրա հայեացքում կը տեսնի իրեն ...

Բոլորն են սպասում ինչ որ մէկին, ում կը նուիրեն իրենց ժպիտը, կեանքը, անթարթ հայեացքը: Եւ յաճախ այդ մէկը անցնում է մեր կողքով, ու մենք չենք նկատում նրան, իսկ երբ տեսնում ենք , նա արդէն շատ հեռու է լինում: Ժամանակը գնում է առաջ, իսկ մենք ապրում ենք լոկ յուշերով, որ, արցունքներ դարձած, գլորում են ցած :

Անի Ժամկոչեան

Հայաստանի տնտեսագիտական համալսարանի

Եղեգնածորի մասնաճիւղի ֆինանսներ ֆակուլտետի

4-րդ կուրսի ուսանողուհի. ք. Եղեգնածոր

Հարցազրոյց

Մեր գրուցակիցն է ազգագրագէտ Հրանուշ Խառատեանը

Տիկին Խառատեան, ինչպէ՛ս էք գնահատում Սասնայ ծռերի՝ զէնքերը վայր դնելու և յանձնուելու քայլը: Ի վերջոյ, այս ամէնը ի՞նչ արդիւնք կ'ունենայ:

Չէնքը վայր դնելու քայլը միանգամայն բնական և տրամաբանական էր: Կարծում եմ՝ հիմա արդէն պարզ է, որ ապստամբութիւնը ծրագրուած էր մեր հասարակութեան դժգոհ գանգուածին ոտքի կազմեցնելու և իրենց ոտնահարուած իրաւունքները պաշտպանելու նպատակով, ինչի միջոցով հնարաւոր կը լինէր հասնել իշխանափոխութեան: Այդ իրաւունքների շարքում շատ կարեւոր էին Արցախի խնդրի կարգաւորման շուրջ ժողովրդի թիկունքում կատարուող քննարկումները, եթէ դրանք բանակցութիւններ չանուանենք: Հասկանալի է, որ այսօր սահմանին կանգնած բանակը պաշտպանում է մեր ընդհանուր հայրենիքը՝ Հայաստանը Արցախի հետ միասին: Այդ բանակը համոզուած է, որ պաշտպանում է հայրենիքի սահմանները, բայց համոզուած չի, որ իշխանութիւնների կողմից վարուող բանակցութիւններն ի նպաստ իրենց կողմից պաշտպանուող հայրենիքի սահմանների են: Այսինքն՝ խախտուած էր ժողովրդի իմանալու իրաւունքը: Ենթադրում եմ, որ տղաները համոզուած էին, որ իրենց քայլը ցնցող ազդեցութիւն կ'ունենայ հասարակութեան վրայ և կը նպաստի բնակչութեան համարձակութեանը՝ իրենց իրաւունքների պաշտպանութեան համար ոտքի կանգնելու: Դա յաջողուեց միայն մասամբ:

Իրականում այդ կիսայաջողութիւնը միանգամայն հաշուարկելի էր: Թէկուզ և այն պարզ պատճառով, որ մեր հասարակութեան ժողովրդագրական կառուցուածքը շատ է դեֆորմացուել, ընդհուպ ազգային սպառնալիքի մակարդակի: Բաւական է ասել, որ մեր երկրի հասարակութեան 30-50 տարիքային խումբը կտրուկ նուազ է ակտիւ երիտասարդ և ակտիւ տարեց խմբի նկատմամբ: Վերջին իրադարձութիւններին դա նկատելի էր նոյնիսկ անզէն աչքով: Ցուցարարները բաղկացած էին կամ երիտասարդներից, կամ՝ 60-ն անց մարդկանցից: Ժողովրդագրական այդ կարգի դեֆորմացիան առհասարակ «կոտորում է» հասարակութեան ողնաշարը և չափազանց նուազեցնում նրա կենսունակութիւնը: Պակասում է առաւել փորձառու, հաւասարակչիւ նախաձեռնող և գիտակցուած համարձակ տարիքային խումբը: Զաղաքական ծրագրեր կազմելիս միշտ պետք է հաշուարկել նաև այս կարգի ժողովրդագրական դեֆորմացիան:

Բացի այդ, հասարակական ընդլայնման դիմաց կանգնած էր արդէն մեծ փորձառութիւն կուտակած, շատ լաւ զինուած և մեր հասարակութեան քանակական ցուցանիշների համար անհամաչափ ուժնացուած ոստիկանութիւնը: Չզիտեմ արդեօք հաշուարկուած էր ուժերի այս մեծ անհամաչափութիւնը: Այսպէս թէ այնպէս, երկշաբաթեայ պայքարը ցոյց տուեց, որ հասարակութեան ընդլայնման ներկայիս մակարդակը «չի ձգում» իշխանութեան վրայ ճնշման համապատասխան նշանոյի հասնելու, իշխանութիւններն էլ իրենց հերթին ոչ մի ակնարկ չէին անում ապստամբութիւնը ծնող պատճառներին անդրադառնալու, և ՊՊԾ գնդի ներսում հնարաւոր կրիւն աւարտուելու էր բացառապէս երկկողմանի անիմաստ արիւնահեղութեամբ:

Ի՞նչ արդիւնք կ'ունենայ այս ամէնը: Սրա շուրջ խորհելիք շատ կայ: Եթէ, իհարկէ, կարելի լիներ յուսալ, որ մեր երկրում հնարաւոր կը լինի երկխօսութիւն, արժանապատիւ և փաստարկուած քննարկում իշխանութիւնների հետ, սա արդէն կարելի կը լիներ որոշ արդիւնք համարել: Դրան քչերն են հաւատում: Ինձ ակելի հաւանական է թուում ավտորիտարիզմի ուժեղացումը, բողոքի դրսեւորումների նկատմամբ ճնշման ակելացումը: Միաժամանակ հնարաւոր է թուում հասարակութեան համարձակութեան աստիճանի մեծացումը:

-Ինչպէ՛ս էք գնահատում Սերժ Սարգսեանը ելոյթը, որտեղ մի կողմից խօսել է վստահութեան կառավարութեան ձեւաւորման անհրաժեշտութեան մասին, բայց միւս կողմից շնորհակալութիւն է յայտնել ոստիկաններին լաւ աշխատանքի համար, իսկ լրագրողներին խորհուրդ է տալիս մոռանալ ծեծուջարդը:

-Սերժ Սարգսեանը յայտարարել է, թէ տեղի ունեցածից պետութիւնը դուրս է եկել ակելի ուժեղացած: Կարծում եմ ճիշտ հակառակն է: Նախ՝ պետութիւնը դեռ «դուրս չի եկել» տեղի ունեցածից, երկրորդ՝ դուրս չի եկել ուժեղացած: Նոյնիսկ իշխանութիւնը դուրս չի եկել ուժեղացած: Բացայայտուել են բազմաթիւ թոյլ կողմեր: Պարզուեց, որ

ա/ երեսուն հոգով կարելի է զէնքի պահեստ հանդիսացող ՊՊԾ գրաւել,

բ/ կառավարիչներն ընդունակ չեն գրուցել հասարակութեան և նրա մի մասը կազմող ապստամբների հետ:

Սա մեր երկրի թուլութիւնը փաստող չափազանց տխուր իրողութիւն է: Երկու շաբաթ մեր երկիրը ցնցած իրադարձութիւնները չկարողացան արթնացնել քաղաքական ու վարչական իշխանութիւններին: Մի կողմից սա առիթ է մտածելու, որ երկրի կառավարման բոլոր ֆունկցիաներն այնքան են կենտրոնացվել մի մարդու ձեռքին, որ միւսներին որեւէ իրաւունք չի վերապահուում գործելու, այսինքն՝ «մի մարդը» նրանց պարզապէս չի վստահում: Միւս կողմից, շատ տխուր է համոզուել, որ մեր իշխանութիւնների ներկայացուցիչները ամէնեւին ասելիք չունեցան հանրութեանը և թաքնուեցին ԱՎԾ-ի և ոստիկանութեան յետեւում: Արդիւնքում ոչ միայն ՊՊԾ գնդում ինքնամեկուսացած ապստամբների, այլեւ ցուցարարների հետ «խօսող» չկար, բացի ոստիկանական խմբերի դիմակները, վահանները, մահակները, ճայթիկ-մայթիկները, կրակոցները, հայիոյանքը, «տարման-բերման» ենթարկումները, թեւ ոլորելը, ոտ ու ձեռք ջարդելը: Եթէ սրանով դատելու լինենք, ապա պետք է փաստենք, որ սա ոչ թէ իշխանութիւնների խելքի, այլ միայն ուժի վկայական է: Ուժը պետք է այնտեղ, որտեղ լուծում փնտռող միտքն այլեւս չի աշխատում: Ուժը, մեծ հաշուով, մտաւոր թուլութեան վկայութիւն է: Ոչ մի կերպ չեմ պատկերացում մտաւոր թոյլ կարողութիւնների և ուժի վրայ խարսխուող «վստահութեան կառավարութիւն»: Դա, ճիշտ հակառակը, անվստահութեան ճանապարհն է:

Այս իմաստով դժուար է հասկանալ մեր երկրի նախագահի այն ձեւակերպումը, թէ «Մենք որեւէ մեկին թոյլ չենք տալու, որ քայքայի մեր պետութեան հիմքերը: Չենքով և բռնութեամբ Զայաստանում հարցեր չեն լուծուելու»: Իրականութիւնը ճիշտ հակառակն է: Իշխանութիւնները «հարցերը լուծեցին» համարեա բացառապէս զէնքով և բռնութեամբ, իսկ հասարակութեան հետ երկխօսութեան անկարողութիւնը հենց պետութեան հիմքերի քայքայում է: Զիսուելով իհարկէ այն մասին, որ մեր պետութեան հիմքերը քայքայում են հրէշաւոր կոռուպցիան և ողջ

դատաիրաւական համակարգը: Այ, եթէ սրանք իսկապէս թոյլ չտրուէին, պետութեան հիմքերն ամուր կը լինէին, ամուր կը լինէր տնտեսութիւնը, ամուր կը լինէր իրաւունքի իրացման ինստիտուտը, մարդն իրեն օրէնքով պաշտպանուած կը զգար, և այդ դէպքում Նախ ապստամբութիւն չէր լինի, երկրորդ, լինելու դէպքում, հասարակութիւնն ինքը կ'ընդվզէր որեւէ ապստամբութեան դէմ: Սա կը լինէր ամուր պետութիւն:

Ոստիկանութիւնն, իսկապէս, շատ լաւ է աշխատել: Այս կառոյցն արել է այն ամէնը, ինչ իրեն հրահանգուած էր՝ ոչ մի գնով թոյլ չտալ ապստամբութեան տարածումը: Իսկ ապստամբութեան տարածումը միանգամայն հնարաւոր էր: Դէ, թոյլ չի տուել: Ոչ մի գնով: Ծեծով, աչք հանելով, ոտքեր ջարդելով, քաղաքացիների տները մտնելով, մարդկանց հաւաքելով: Թէ պետք լինէր՝ Նաեւ կը կրակէր: Այլ խնդիր է այս ամէնի օրինականութեան հարցը և գնահատականը հասարակութեան կողմից: Իսկ Սերժ Սարգսեանի շնորհակալութիւնը միանգամայն տեղին է: Ափսոս, իհարկէ, որ ոստիկանական գործողութիւնների ոչ իրաւական քննութիւն կը լինի, ոչ քաղաքական գնահատական: Արդիւնքում ոչ միայն ժուռնալիստները, այլև բոլոր ծեծուած, ջարդուած, բռնութեան ենթարկուած մարդիկ իսկապէս ստիպուած կը լինեն մոռանալ իրենց հետ պատահածը: Միայն թէ այս ամէնի վրայ «Ազգային համաձայնութեան իշխանութիւն» ձեւաւորել հնարաւոր չէ: Եթէ, իհարկէ, խօսքը չի գնում այն մասին, որ ծեծուած հասարակութիւնը պիտի սերտի «Այս ուրախ կեանքը մեզ ընկեր Ստալինն է տուել» յայտնի երգը և դրանով հաստատի իր «ազգային համաձայնութիւնը»:

-Վերջին օրերին խօսուեց «ապագադրութեան անհրաժեշտութեան» մասին: Այս ապստամբութիւնը ապագադրութեան համաձայն էր: Հանրութեան մօտ մտածողութեան առումով այն ինչ փոխեց:

-«Ապագադրութեան անհրաժեշտութիւն»-ը երկակի անհրաժեշտութիւն է: Նախ, մենք զուգահեռ նեոգաղութեան ընթացքում ենք: Մէկը ռուսաստանեան նեոգաղութեանում է, միւսը՝ հայկական ավտորիտարիզմի գաղութացումը: Առաջինի մասին չիսօսեմ, այն շատ է քննարկուել՝ տնտեսութիւն, քաղաքական հարկադրանքներ և այլն: Ինչ վերաբերում է ավտորիտարիզմին, ապա միշտ անընդունելի լինելով, մեր երկրում այն Նաեւ պետականակործան է: Ավտորիտարիզմը կարող է իշխանութեան ուզուրպացիա լինել՝ երկրի ընդհանուր զարգացման տեսլականով: Մեր երկրում իշխանութիւնն ուզուրպացուած է, հասարակութիւնը որեւէ մասնակցութիւն չունի երկրի կառավարմանը, այդ թւում՝ ընտրութիւնների միջոցով, բայց դրան զուգահեռ ուզուրպատորները երկրի զարգացման բացարձակ որեւէ տեսլական, ծրագիր չունեն: Երկիրը ֆիզիկապէս անապատացում է, մարդաթափուում, տնտեսութիւնն արդէն անվերադառնալի մոնոպոլացուած է, դատարանը իշխանութեան քաղաքական կամքի կցորդն է, երկրում մնացող բնակչութիւնն աւելի ու աւելի է իրաւագրկուում, մեծանում է բանկային ստրկացումը և գնալով խորանում է սոցիալական մի բեւեռի գաղութային վարքը երկրի բնակչութեան միւս մասի՝ քանակական մեծամասնութեան նկատմամբ: Մեր երկրի ավտորիտարիզմը երկիրը մասնաւոր շահերի ծառայեցնելու գաղութային համակարգ է: Կարծում եմ այս համակարգի դէմ ընթրստացման, համակարգը փոխելու և կառավարումը բնակչութեան կարիքներին ծառայեցնելուն ուղղուած բոլոր քայլերը երկրի ապագադրութեան քայլեր են: Կոնկրետ երկշաբաթեայ ապստամբութեան ծրագիրը Նոյնպէս այդպիսին էր:

Ինչ վերաբերում է հանրութեան մտածողութեան փոփոխութիւններին, ապա դա առանձին քննարկման նիւթ է: Մի բան կարելի է ասել նաեւ հիմա՝ մեր հանրութիւնը զգաց, որ մեր երկրում անհնար չեն քաղաքական շարժումները, և դրանք չեն սահմանափակուում ԶԳԾ-ական և դրանից ծլարձակուած տիրոյթում: Կարծում եմ ի դէմս «երեք նախագահների»՝ միշտ նոյն նախագահի տիրոյթի շրջագծի կախարդանքը քանդուում է, և առաջիկայում մեր հասարակութիւնն անելի ազատ կը լինի քաղաքական առաջնորդներ փնտռելիս:

2 օգոստոս

Հարցազրոյցը՝ Սիրանուշ Պապեանի

Տեսակէտ

ՅԱՂԹԵՑԻՆՔ, ԹԷ՞ ՊԱՐՏՈՒԵՑԱՆՔ

Սկիզբն իմաստութեան երկիւղ Տեան (Առակաց, Ա. 7):

Ազգովին յաղթեցինք, որովհետեւ անհաւատալի կործանարար արհաւիրքէ մը ազատեցանք եւ հայու արիւնը անգամ մը եւս ի զուր չթափուեցաւ: Տակաւին չենք կրցած հեռացնել մեր մտապատկերէն մղձաւանջային այն տառապանքները զորս ապրեցանք Լիբանանի քաղաքացիական առաջին պատերազմի եղբայրասպան կռիւներուն ատեն, երբ զոհ գացին անմեղ երիտասարդներ հայու «վրիժառու» գնդակներով:

Անկասկած որ Հայրենիքին մէջ թաւալող վերջին մտահոգիչ դեպքերը ունեցան եւ պիտի ունենան իրենց դառն հետեւանքները մեր քաղաքական, տնտեսական, հասարակական-ընկերային կեանքին վրայ: Կիրքի եւ ատելութեան դրսեւորումները փոթորկեցին իւրանքանչիւր հայու ոգին ամենուրեք: Պահ մը մոռցուեցաւ հանդարտ ու կշռադատեալ դատողութիւնը, եւ շիկացած կիրքեր, շօշափելի գիտակցութենէ զուրկ, ամբոխները խելագարեցին:

Ճգնաժամային այդ իրավիճակէն կրնային միայն օգտուիլ մեր դարաւոր թշնամիները, որոնք սուր ի ձեռին տիւ ու գիշեր կը սպասեն մեր սահմաններուն մօտ, մեզ կործանելու վճռականութեամբ: Այս ծանր փորձութենէն դուրս եկանք յաղթական, որովհետեւ յուսահատական քաղաքական գործողութիւններ չեն կրնար հասնիլ արդար լուծումի մը, երբ կը բացակայի այդտեղ կշռադատուած դատողութիւնը: Սակայն եւ այնպէս, այս բոլորին դրական կողմը այն եղաւ, որ Հայաստանի Նախագահը անդրադարձաւ թէ այսուհետեւ «անհրաժեշտ է արագացնել արմատական փոփոխութիւնների գործընթացը»:

Յաղթեցինք՝ որովհետեւ Հայաստանի Նախագահին պաշտօնական ելոյթը ինքնին «յուսադրիչ» փաստ մըն էր այն իրողութեան, թէ մեր ժողովուրդը Նուազագոյն զոհերով ու վնասներով դուրս եկաւ այս տագնապէն, աւելի ճիշդ պիտի ըլլար ըսել՝ եղբայրասպան արիւնահեղութենէն, եւ մեր քաջարի ազատամարտիկները, որոնք տարիներ առաջ իրենց կեանքի գնով պատերազմած էին հայրենի հողերը ազատագրելու եւ պաշտպանելու համար, արժանաւորապէս պահեցին իրենց Նահատակութեան ու յաղթանակի պսակը եւ արժանացան ժողովրդային գնահատանքին:

Անհերթեթ է այսուհետեւ գործածել ահաբեկիչ, «տեռորիստ» մակդիրը մեր հերոս ազատամարտիկներուն նկատմամբ, որովհետեւ անոնք մեր բոլորին համար անխտիր դէպի մահ վազեցին եւ յաւերժ արժանացան հերոս-Նահատակ տիտղոսներուն: Ժողովուրդի մը քսանհինգ տարիներու վրայ երկարող ընկերային արդարութիւն պահանջելու յուսահատական պոռթկումը ուրիշ կերպ չէր կրնար ըլլալ: Դանակը հասած էր ոսկորին....

Շահ տ դիւրին է քննադատել թէ՛ ազատամարտիկները եւ թէ՛ բիրտ ու կոպիտ ոստիկանական ոյժերուն՝ անզէն ժողովուրդի դէմ կատարած ասպատակութիւններն ու չարաշահումները: Մեր Նպատակը քննադատութիւն չէ, այլ ախտաճանաչումն անդին լուծումներ որոնել է, ստեղծելով այնպիսի մթնոլորտ, ուր յարգուին մարդկային ազատութեան բոլոր Նորմերը եւ ազատ արտայայտութեան սահմանադրական իրաւունքները:

Եւ վերջապէս... պարտուեցանք որովհետեւ բիրտ ոյժը անգամ մը եւս յարթեց ժամանակաւորակապէս եւ խեղդեց մարդկային խղճի բոլոր ճիչերն ու ճիգերը՝ արդարութիւն եւ հաւասարութիւն ստեղծելու: Այո՛ պարտուեցանք, որովհետեւ քսանհինգ տարիներու վրայ երկարող տառապանքները չվերացան մեր ժողովուրդի ամէնօրեայ կեանքէն, եւ տակաւին, յուսահատական վիճակի մէջ, իւրաքանչիւր հայաստանաբնակ հայ կը մտածէ հայրենիքը թողոյ՛լ եւ հեռանալ (վերջնականապէս, որոնելու համար իր բախտը օտարութեան մէջ):

Պարտուեցանք՝ որովհետեւ սփիւռքը իր բոլոր կառոյցներով, նամանաւանդ աւանդական կուսակցութիւններով, սառն պաղարիւնութեամբ դիտեց այս բոլորը եւ ըսելիք մը չունեցաւ: Մեր սնանկացած մամուլը միայն յայտարարութիւններ հրատարակեց եւ քաջութիւնը չունեցաւ խմբագրականներով թէ՛ քննադատելու եւ թէ՛ լուծումի առաջարկներ ներկայացնելու:

Պարտուեցանք՝ որովհետեւ գրչի մեր երբեմնի յանդուգն հերոսները չկան այլեւս, այլ կան միայն հոգեպէս սնանկացած եւ կրտուած մտաւորականներ, որոնք կուրծքերին զարդարած անարժան եւ աժան շքանշաններով, --Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսութեան եւ Սփիւռքի Նախարարութեան կողմէ շնորհուած,-- որպէս ստորնաքարշ գարշապար կը մնան՝ յանկարծ իրենց «բարձունք»էն վար չզլտորուելու համար:

Պարտուեցանք՝ որովհետեւ բոլոր անոնք, որոնք բեմերէն եւ խորաններէն բարձրադաղակ կը գոչէին՝ «ժողովուրդով եւ ժողովուրդին համար», չկան հոն՝ ուր պետք էր ըլլային -- ժողովուրդին կողքին՝ արդարութիւն եւ հաւասարութիւն պահանջելով: Մամոնայապաշտ այս սքեմաւորները, այս ստրկացած հոգիները ոչինչով կ'արդարացնեն իրենց գոյութիւնը: Իրենց հանգիստն ու պաշտօնները ապահով պահելու համար ծախած են մարդկային արժանիքներու բոլոր սկզբունքները, հոգեւոր աղքատութեան մէջ տուայտելով ստորնաքարշ կը պահեն իրենց գոյութիւնը: Ի տես ժողովրդային պոռթկումին, ո՛չ մէկ կերպով փորձեցին միջնորդի դեր կատարել խնդրին հանգալուծման համար: Իսկ այդ քաջարի քահանան, Տէր Արմէն Մելքոնեանը, որ Հոլանտայի մէջ իր ժողովուրդի կողքին կանգնած բողոքեց եղած անարդարութեան դէմ, պատժուեցաւ Ֆրանսայի առաջնորդ Վահան Արքեպիսկոպոսին կողմէ, Գարեգին Բ. Կաթողիկոսի հրահանգով: Այլեւս ընթերցողին կը թողում եզրայանգումները:

Պարտուեցանք՝ որովհետեւ քսանհինգ տարիներու սին խոստումները թերահաւատ դարձուցին մեր ժողովուրդը: Հաւատք եւ յոյս ներշնչող գործնական ո՛չ մէկ քայլ առնուած է ընկերային արդարութիւն հաստատելու համար: Անպատժելիութեան մթնոթորտին մէջ տակաւին կը շարունակուին հանապազօրեայ սպանութիւնները: Կը շարունակուին կաշառակերութիւնը, անհանդուրժողութիւնը եւ քինախնդրութիւնը:

Պարտուեցանք՝ որովհետեւ քսանհինգ տարիներու ընթացքին չկարողացանք ստեղծել քաղաքական մտածողութեան առողջ եւ շինիչ քննարկում: Դժբախտաբար, Հայաստանի մէջ պետութիւնն ու իշխանութիւնը միաձուլուած են, եւ այդ պատճառով՝ որեւէ հակա-իշխանական արարք կամ ժողովրդային շարժում չա՛տ դիւրութեամբ կ'որակուի որպէս պետականութեան դէմ հարուած:

Պարտուեցանք՝ որովհետեւ հարցերը չեն լուծուած եւ շատ ալ հեռու են լուծման յանգելու: Պայթուցիկ այս վիճակը կրնայ յանկարծ բռնկիլ այնպիսի պահուն երբ մեր ամբողջ երկիրը,

«Երազային Հայաստանը», կրնայ դիմագրաւել արտաքին նոր սպառնալիքներ, որոնց ոտնաձայները կը լսենք: Անհրաժեշտ է խորհրդային կարգերէն ժառանգուած՝ երկրին տնտեսութիւնը թալանող մենաշնորհեալ դասակարգին խորտակումը: Երկրի տնտեսութիւնը ասպատակող այս սակաւապետերը (oligarch) պետութեան ձեռքէն խլած են ամէն միջոց որ կը միտի երկրէն ներս ստեղծելու տնտեսական, հասարակական, իրաւաբանական եւ քաղաքական առողջ մթնոլորտ մը:

Պարտուեցանք՝ որովհետեւ ապակայունացած այս մթնոլորտին մէջ ժողովրդային յուսահատութեան դրսեւորումը պիտի տեսնենք զանգուածային նոր արտագաղթով: Հասած է պահը, որ երկիրը վերադարձնենք իր հարազատ զաւակներուն՝ իր ժողովուրդին, եւ վերականգնենք ժողովրդավարական բոլոր ազնիւ ու արդար սկզբունքները, յանուն մեր տառապեալ ժողովուրդին, յանուն մեր նահատակներուն:

ՈՍԿԱՆ ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ

15 Օգոստոս 2016

Տեսակէտ

ԱԶԱՏ ՔՆՆԱՐԿՈՒՄ

Դոկտ. Արամ Սամաճեանի դիմատետրի էջէն....

Անցեալ տարուան վերջաւորութեան լոյս ընծայած «Ոչ ցանկալի» թեմաներ սփիւռքահայ պատմագրութեան մէջ» խորագրուած յօդուածիս մէջ, ի շարս այլ հաստատումներու, գրած էի նաեւ թէ յատկապէս 1960-ականներէն սկսեալ հայկական Սփիւռքի մէջ «իւրաքանչիւր կրօնական կառոյցի կամ քաղաքական խմբակցութեան հերոսները եւ պատմութեան աստեղային դրուագները քննարկելը դարձած է «առանձնայատուկ», կամ ինչպէս արեւելահայերը կ'ըսեն՝ մասնաւորեցուած է: [Սփիւռքահայութենէն ներս] նախապէս «հակառակորդ» նկատուող դաւանանքներն ու կուսակցութիւնները ներկայիս դադարեցուցած են բացէ ի բաց վիճարկել իրենց [հայազգի] մրցակիցներուն սիրելի անհատներու եւ պատմական փառաւոր դրուագներու վերաբերեալ «հակառակ կողմին» ներկայացուցած բացարձակապէս դրական մեկնաբանութիւնները՝ Նոյնիսկ եթէ անոնք տակաւին թերահաւատ կը մնան «հակառակ կողմի» հրապարակաւ ըսածին կամ գրածին մասին: Նման թեմաներ համարեա բոլորին համար փաստօրէն դարձած են «արգիլուած տարածքներ»՝ բացառութեամբ այն դաւանական կամ քաղաքական հաւաքականութեան, որ այդ անհատը կամ պատմական դրուագը կը նկատէ իր «սեփականութիւնը»:

«Սասնայ Ծռերու» զինեալ ելոյթը՝ իր յարուցած բազմաթիւ այլ խնդիրներուն ու մարտահրաւերներուն կողքին, առիթ հանդիսացաւ, որ քննարկման ենթարկուի նաեւ արդէն աւանդոյթի վերածուած վերոնշեալ իրողութիւնը:

Երեւանի մէջ պատանդառութեան այս նոր դրուագը որոշ մարդկանց միտքերուն մէջ զուգահեռներ յառաջացուց ԶՅԴ-ի կողմէ «Պանք Օթոմանի» գրաւման (1896) եւ Փարիզի մէջ թրքական հիւպատոսարանին դէմ ԶԱԶԳԲ-ի նախաձեռնած «Վան» գործողութեան (1981) հետ: Ես ալ՝ մասնագիտական հետաքրքրութենէ դրդուած, ֆէյսպուքեան նմանատիպ քննարկում մը փորձեցի յառաջացնել:

Լիբանանի մէջ, ընկերային ցանցերու աշխարհէն դուրս այսպիսի բազամաձայն (եւ բազմակարծիք) քննարկում գրեթէ անկարելի էր՝ վերել նկարագրուած իրադրութեան հետեւանքով: Արդարեւ, «Պանք Օթոման» ու «Վան» գործողութիւնը (բազմաթիւ նմանատիպ, մէկ կազմակերպութեան կողմէ նախաձեռնուած այլ արարքներու նման) Սփիւռքի մէջ հայոց նոր պատմութեան «մասնաւորեցուած» թեմաներէն դարձած են, այս պարագային՝ համապատասխանաբար ԶՅԴ-ի ու ԶԱԶԳԲ-ի համակիր շրջանակներուն կողմէ: Կամայ-ակամայ, այս պատմական կարեւոր երկու միջադէպերը այս երկու կազմակերպութիւններուն (մէկը՝ թուով մեծ, միւսը՝ համեմատաբար շատ փոքր) ազդեցութեան անմիջական շրջանակներուն դուրս դարձած էին ազատ քննարկման եւ արժեւորման համար տեսակ մը «արգիլուած տարածք»: (Որեւէ թիւրիմացութեան տեղիք չտալու համար, հաստատեմ թէ «ազատ քննարկում եւ արժեւորում» ըսելով ի մտի ունիմ քննարկում մը, որուն մարդիկ կը միանան առանց կանխորոշուած եզրակացութիւն ունենալու: Ան անպայմանօրէն չ'ենթադրեր մինչ այդ առկայ գնահատականին տրամագծօրէն հակառակ եզրակացութիւն որդեգրել:)

Յուլիսի երկրորդ կիսուն, երեւանեան տագնապալի օրերուն, այս հարցով եւս հայ Սփիւռքի մէջ 1960-ականներէն գոյացած աւանդոյնն անխախտ մնաց: Հրապարակային համեմատութիւնները «Պանք Օթոմանի» ու «Սասնայ Ծռերուն» միջեւ սահմանափակուած մնացին Հայաստանի մէջ, իսկ Սփիւռքի պարագային՝ ընկերային ցանցերուն վրայ: Սփիւռքահայ միւս կուսակցութիւններուն լրատուամիջոցները յարգեցին Ռաշնակցութեան՝ իր կուսակցական պատմութեան աստեղային ժամերէն մէկը համարուող «Պանք Օթոմանի» նուիրագործուած եւ քիչ մըն ալ առասպելականացած պատմումը պաշտպանելու մենաշնորհը՝ ինչքան գիտեմ, այդ օրերուն երբեք չանդրադառնալով անոր: Ռաշնակցութեան համար ալ կարծես թէ անհրաժեշտ էր ամէն գնով պաշտպանել տարիներու ընթացքին իր կողմէ ամրագրուած, հերոսական երանգով ներկայացուող «Պանք Օթոմանի» գրաւման պատմութեան իր տարբերակը եւ բազում ջանք թափել, որ որեւէ կերպ «Պանք Օթոմանն» ու «Սասնայ Ծռերը» հաւասար հարթակի վրայ չներկայացուին՝ քանի որ առաջինը կուսակցութեան կողմէ վաղուց իբրեւ ներշնչանքի աղբիւր կը ներկայացուի, իսկ երկրորդին հանդէպ նոյն կուսակցութիւնը, մեղմ ըսած, շատ վերապահ է: (Հետաքրքրական է, որ «Վան» գործողութեան հետ շատ համեմատութիւն չեղաւ՝ երեւի որովհետեւ, առաջին, ՀԱՀԳԲ-ի համակիրներուն շրջանակը շատ աւելի նեղ է եւ, երկրորդ, որովհետեւ այդ կազմակերպութիւնը Հայաստանի մէջ կառավարութեան մաս չի կազմեր եւ յուլիսեան օրերուն ալ պաշտօնապէս լռութիւն պահպանեց:)

Ճորճ Օրուէլի “He who controls the past controls the future. He who controls the present controls the past” խօսքը, (Ան որ կը հակակշռէ անցեալը, կը հակակշռէ ապագան: Ան որ կը հակակշռէ ներկան, կը հակակշռէ անցեալը: Ե.Գ.) շատ ծանօթ է: Իբրեւ պատմութիւն ուսումնասիրողի, զիս աւելի կը հետաքրքրէ երկրորդ նախադասութիւնը: Կը յիշեմ 1988-ին՝ Ղարաբաղեան Շարժման առաջին շաբաթներուն, երբ սփիւռքահայ ուսանողներս ալ վարակուած էինք հանրահաւաքներու երթալու խանդավառութեամբ, համալսարանի կոմսոմոլի պատասխանատուներէն մէկը կը փորձեր զիս համոզել, որ հանրահաւաքները հարցը հետապնդելու արդիւնաւետ ձեւ չեն: «Բայց, ժողովուրդը հոն է, - եղաւ արդարացումս: - Երբ 1905-ին, Արիւնտո Կիրակիին, Գաբոն քահանան ժողովուրդը առաջնորդեց դէպի ցարին պալատը, բոլշեւիկները համաձայն չէին որդեգրուած մեթոտին, բայց առանձին չթողուցին ժողովուրդը, անոր հետ ուղղուեցան ցարական պալատ:» Ստացած պատասխանս շատ հետաքրքրական էր. «Մենք ձեզ էդ բաները չենք սովորեցնում, որ մեզ դեմ օգտագործէք:» Ճիշդ էր այնքանով, որ Լիբանանի մէջ Գաբոն քահանային մասին չէի լսած եւ անոր մասին սորված էի միայն Հայաստան հասնելէս ետք՝ նախորդ 1-2 տարուան ընթացքին:

Այս ստատուսին համար կարելոր չեն «Պանք Օթոմանն»-«Սասնայ Ծռեր» համեմատութեան ժամանակ ներկայացուած թեր եւ դեմ փաստարկները: Այս ստատուսը առաւելագոյնը ճիշ մըն է, որ հայոց պատմութեան այս կամ այն դեմքը կամ դէպքը որեւէ մէկ կազմակերպութեան չսեփականաշնորհենք եւ անկաշկանդ քննարկենք հայոց պատմութեան բոլոր պատահարները, նոյնիսկ՝ համեմատական կտրուածքով, առանց կաշկանդուածութիւն զգալու թէ այս կամ այն միջադէպը պէտք է անպայման պանծացնենք՝ միայն որովհետեւ «մեր համայնքին» կամ «մեր կազմակերպութեանն» է, իսկ այլ դրուագներու հանդէպ կարելի է խիստ, նոյնիսկ՝ երբեմն արհամարհական ըլլալ, որովհետեւ ատիկա «մերը» չէ: Այդպիսի մտայնութենէ հայ ազգ չի ձեւաւորուիր: Առաւելագոյնը, կը

գոյանայ, ինչպէս այսօր սփիւռքեան շատ կեդրոններու մէջ, գործնականօրէն իրարմէ անջատ, հայազգի համայնքներու համադաշնակցութիւն:

Դոկտ. ԱՐԱ ՍԱՆՃԵԱՆԻ դիմատետրի էջէն

ԱՎՆԹԱՐԹՆԵՐ

Պահեր կան, երբ հոգիդ կը մեծնայ, կը շատնայ, համայն տիեզերքը պարփակելու չափ....քանզի հոգին առաւել է քան զմարմին, հոգին ունի տիեզերական անհունութիւն, ըլլալով անոր մանրակերտը....Քիչ անգամ կը խորզգանք, սակայն, անոր անպարագիծ մեծութիւնը՝ տարուած ըլլալով ամօրեայ հնինութներով մանրախնդիր....Հոգին տիեզերք մըն է, անոր ամբողջական անդրադարձը....

.....

Մարդ Էակին ներքին խորագոյն ձայնը՝ ճշմարտութեան ձայնն է, որ շատ յաճախ կը խլանայ ամօրեայ կեանքի հնինութներուն, հեւքին ու վազքին մէջ....մեր շուրջը տիրող բազմաձայն աղմուկին եւ կեղծ արժեքներու խաժամուժին մէջ...: Յաճախ չի՞ պատահիր որ գիշերային լռութեան ու խաղաղութեան խոր պահուն՝ արարչագործ միտքեր կ'այցելեն մեզ, զորս պետք է որսալ, խոկալ անոնց վրայ, հաղորդուիլ անոնց հետ....Թերեւս կեանքի բուն արժեքը այդ հազուագիւտ պահերն են....

.....

Վտանգաւոր է այն ընկերութիւնը, ուր չափանիշները խախտուած են..., ուր քծնանքը, շողոքորթութիւնը ի պատուի են....ուր դիրքը, դրամը, շահը կը պայմանաւորեն ամեն վերաբերմունք....Նման ընկերութեան մէջ, սկզբունքային մարդը տեղ չունի եւ ասպարեզը ամբողջովին կը ձգուի պատեհապաշտ մարդկանց, որոնք կը զոհեն ամեն արժեք, բարոյական, մարդկային եւ ազգային սկզբունք յանուն սեփական շահի, շահերու ամրապնդման....եւ կը ծափահարուին ալ բարձրադաղակ....

.....

Չեմ գիտեր ո՞րն է լաւ....ապրի՞լ կեանքը օրը օրին, առանց երկար-բարակ մտածելու, կեանքի յորձանքին միայն անձնատուր...թէ՞ ամեն ինչ վերլուծել, խոկալ, մտածել ու վերամտածել, ապրելու տեսնէն ինչ-որ բան զեղչելով՝ անդրադարձումի, քննարկումի, խորացումի եւ նման բաներու վրայ, մինչ կեանքը կը սահի, կ'երթայ անդադրում....Բայց չքննարկուած, չմտածուած կեանքը ինչի՞ նման կ'ըլլայ....ապրիլ ապրելո՞ւ համար միայն, վերջապէս, թէ՞ առաւել կեանք ունենալու համար, որակի առումով....

.....

Անկեղծութիւնը կը զգաստացնէ, երբեմն կը վիրաւորէ, բայց անպայմանօրէն բան մը կը փոխէ մեր գրուցակցին մէջ, անդրադարձ մը կը թողու, մտածել տուող անդրադարձ մը, որ թերեւս մաքրէ հոգին կուտակուած ժանգէն, միտքն ալ՝ կուտակուած նախապաշարունակներէն եւ քարացած կարծրատիպերէն....Անկեղծ խօսքը գիտակցութեան խթան է...

.....

Երազներ հիւսելը կեանքի անբաժանելի մասն է, նոյնիսկ անոր Էական մէկ մասը...քանզի երազն է որ թել ու թռիչք կու տայ հոգիին, եռանդ կու տայ ապրելու մեր կորովին, ոյժ կու տայ մեր տեւելու կամքին....Ամենէն դժուար պահերուն անգամ, մարդ Էակը կ'երազէ լաւը, գեղեցիկը, ազնիւն ու վսեմը....որպէս իր կեանքին իմաստ ու արժէք տուող իտեալներ....Առանց երազի, մարդը սահմանափակուած կը մնայ իր ապրած անմիջական ներկային մէջ...Երազը անսահմանութիւն եւ ազատութիւն կու տայ մարդուն....

.....

Մեծամտութիւնը ահարկու է....միշտ իրենը ճիշդ համարող, ամէն ինչ գիտնալ յաւակնող, ինքզինք ուրիշէն աւելի մտացի կարծող եւ այսպէս շարունակ....Մեծամտութիւնը ոչ միայն վանողական եւ խրտչեցնող է, այլեւ կը սահմանափակէ տուեալ ենթակային մտահորիզոնը, կը կղզիացնէ անոր միտքը...եւ ինքնախաբեութեան պատրանքով կ'օրօրէ զայն....Մեծամտութիւնը գուցէ մեծագոյն տգիտութիւնն է, որ կը փակէ ենթակային իմացութիւնը նորանոր գաղափարներու առջեւ....

.....

Որքան ալ արտաքինը մարդ պճնէ, ինսամբ, զարդարէ, զայն հմայիչ ընծայէ, ոգին է որ պիտի նորոգել ու վերանորոգել շարունակ....Առանց ոգիի շարունակական վերազարթօնքին, մարդը կը յոգնի, կը ծերանայ, կը սպառի...Ոգին նոր շունչ ու կենդանութիւն կու տայ մարդուն, ո՛ր տարիքի մէջ ալ ըլլայ ան....Ոգիով երիտասարդ մարդը չի ծերանար երբեք....

.....

Բարի, գեղեցիկ, ազնիւ, գիտակից անկեղծութեամբ լեցուն կեանքը սահման չի ճանչնար....Մարդ Էակը եթէ կարենայ քայլ առ քայլ բարձրանալ սանդուղքն ի վեր այդ անվերջանալի աստիճանէն, իր մտահորիզոնը կ'ընդարձակի, տեսադաշտը կը լայննայ, հոգին կը լուսաւորուի....եւ ինք կ'անհունանայ համայն աշխարհը ընդգրկելու չափ....Գոյութեան խորին խորհուրդը գուցէ նման բարձրացման մէջ է եւ բարձրացնելուն....

.....

Սիրոյ պակասէն է որ պատերազմներ կը հրահրուին, սիրոյ պակասէն է որ մարդիկ կը թշնամանան իրար, սիրոյ պակասէն է որ եղբայր եղբօր չի հասկնար, կը նախանձի, կը սրտնեղի...սիրոյ պակասէն է որ մարդիկ զիրար կը կեղեքեն, զիրար կը յօշոտեն, կը պղծեն ամէն արժէք ու սրբութիւն՝ իրենց ես-ին միայն սպասարկու....Աստուած սեր է...եւ ամէն բարիք, ի՛նչ ձեւի մէջ ալ յայտնուի ան, սիրոյ պտուղ է գերազանցօրէն....

.....

Մարդկային անկեղծ, հարազատ հաղորդակցութիւնն է որ իմաստ կու տայ կեանքին, նոր հորիզոններ կը բանայ մտքի տեսադաշտիդ դիմաց, նոր թրթռ կու տայ սրտիդ.. կը բազմապատկէ ապրումներդ ու միտքերդդ, խորութեան նոր շերտեր կը բանայ....Մարդ էակը առանձին կը մտածէ, կը խոկայ, կը վերլուծէ, սակայն անպայմանօրէն ի մտի կ'ունենայ իր նմանը, իր նմանները....գիտակցաբար թէ անգիտակցաբար,,,,,եւ այդ է, գերազանցօրէն, որ աւիշ ու աւիւն կու տայ իր մտքի եւ սրտի սլացքին, հոգիի եւ ոգիի թռիչքին...: Առանց իր նմանին ու նմաններուն, ո՛չ մէկ միտք ու ապրում իմաստ ու արժէք պիտի ունենար որոշապէս....

.....

Յոյսը կեանք է, յոյսը լոյս է, յոյսը սպասում է, յոյսը երագ է...Ամէն օր, նոր յոյսով կ'ապրինք, կ'երագենք չգրուած նոր տողը, նոր խոհը, նոր ապրումը, բարի պատահարը, նոր խանդավառութիւնը, աւելի գեղեցիկ կեանք մը, ներքին նոր հարստացում մը, նոր հանդիպում մը, եւ այսպէս շարունակ....Յոյսն ու երագը թեւեր կու տան մեզի, ճախրանքի թեւեր, նոյնիսկ երբ մեր շրջապատը գորշ է....Ոգիի թեւերը ոգիի ներշնչում են, ոգիի ազատութիւն...

.....

Յոգեբուխ, սրտաբուխ աղօթքը խորքին մէջ կը միտի հոգեւոր նոր տեսողութեան, ֆիզիքական տեսողութենէն շատ աւելի խոր եւ տիեզերական չափեր ընդգրկող տեսողութեան, երբ կը ներամփոփուինք մեր խորագոյն ես-ին մէջ եւ այդ ես-ը կը կամրջուի, կը կամարենք տիեզերական համընդհանուր եւ գերագոյն իրականութեան հետ....

.....

Տիեզերական համընդհանուր օրէնքը ներդաշնակութիւնն է....Ներդաշնակութիւն՝ մարմնի եւ հոգիի միջեւ. Ներդաշնակութիւն՝ մարդ-մարդ, մարդ-բնութիւն-տիեզերք կապերուն մէջ, Ներդաշնակութիւն՝ անհատ-ազգ-մարդկութիւն յարաբերութեանց մէջ....եւ դեռ Ներդաշնակութիւն՝ բարոյական օրէնքին մէջ արտայայտուած....Ի զուր չէ որ Էմմանուէլ Զանթը պիտի ձեւակերպէր. «Երկու բան սիրտս կը լեցնեն խոր սքանչացումով եւ երկիւղածութեամբ՝ աստղագարդ երկինքը ի վերայ իմ եւ բարոյական օրէնքը ընդմէջ իմ»....Մտածելու եւ խորհրդածելու խօսք մը՝ արդարեւ....

.....

Այն անհատը թէ ազգը որ կը կորսնցնէ հոգիի արիութիւնը, կը դառնայ վախկոտ, օտարին կամքին սպասարկու, գլուխ ծռող, սեփական անհատականութենէ զուրկ....Յոգեկան քաջութիւնը հիմքն է ինքնուրոյն կեանքի կերտումին, ուր սեփական կամքն է գերիշխան....այլապէս՝ մարդը թէ ազգ-հաւաքականութիւնը կը դառնայ ստրուկը ուրիշին, կ'ապրի անոր կեանքով, անոր կամքին կամակատարը որպէս....ինչ որ հաւասարագօր է էապէս չապրելուն....

.....

Ֆրանսացի մտածողը կ'ըսէ՝ «Գիտութիւնը՝ առանց խղճի, հոգիի կործանում է միայն» (Science sans conscience n'est que ruine de l'ame)...Նոյնն է պարագան իշխանութեան եւ ամէն

տեսակ ոյժի...: Հայերէնի մէջ, մեր լեզուամտածողութիւնը այս առումով ունի «խղճմտանք» բառը, որ կը միացնէ իր մէջ՝ խիղճ եւ միտք հասկացութիւնները...: Միտքը, արդարեւ, պէտք է պայմանաւորուի խիղճով, այնպէս ինչպէս՝ գիտութիւնը, իշխանութեան ոյժը, տնտեսական, ռազմական եւ այլ կարողականութիւնները...: Իսկ խիղճը մարդկային բարոյականութեան ուղեցոյց է եւ յուշարար...: Առանց խղճի, առանց բարոյական սկզբունքներու ուղեցոյցին, մարդը հաստատապէս կը վայրենանայ եւ կը դառնայ գայլ իր նմանին հանդէպ...: Նման վայրենացած մարդիկ կը կեղեքեն ու կը հարստահարեն սեփական ժողովուրդը եւ կը դառնան ժողովուրդի, ազգի ու հայրենիքի թշնամի...:

.....

Կեանքը՝ խորքին մէջ եւ ըստ եութեան պայքար է, բարիին պայքարը՝ չարին դէմ...Առանց այդ պայքարին, բարին որոշապէս պիտի լճանար, պիտի ճահճանար, պիտի կորսնցնէր մարտահրաւերը ըլլալու այնպիսին...Չարին ընդդէմ մշտական պայքարով, բարին նոր որակ կը նուաճէ, կը կատարելագործուի, կը բիւրեղանայ...եւ սա դադար չունի այս կեանքին մէջ...կը բաւէ որ բարին, ի՛նք, չնահանջէ, իր առաքելութենէն չշեղի, ըլլա՛յ ու մնա՛յ անկոտորում բարին...:

.....

Հայ ըլլալը բե՛ռ է, խա՛ջ է, պատի՛ւ է...գուցէ այս բոլորն է ան, քանզի հայ ըլլալը դժուար ու ծանր ճակատագիր է...Երկար ու բարդ ճանապարհ անցած ժողովուրդի մը զաւակը ըլլալը վստահաբար մեծ պատասխանատուութիւն կը դնէ ուսերուդ, ծանր բեռ մը, զոր պիտի շալկես արժանապատուութեամբ...Միաժամանակ, սակայն, ճակատագրի ամենէն ծանր հարուածները յաղթահարած, վերապրած եւ բարձր մշակոյթ ստեղծած ժողովուրդի մը զաւակը ըլլալը մեծ պատիւ եւ մարտահրաւեր է...արժանաւոր շառաւիղը ըլլալու անոր, պահել-պահպանելու համար ի մասնաւորի այն որակը, որուն կնիքն է հայկականութիւնը...:

ԵՐԱՆ ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆ

ՅՈՒՆԻՍ-ՕԳՈՍՏՈՍ 2016